

DOKUMENTERAT 39

Bulletin från Statens musikbibliotek

Nyförvärv 2005 - 2006 och bestånd
i arkiv, bibliotek och museer

Arkivens dag

Jenny Lind som arkivpedagogiskt läromedel

Forskningsförhållandena vid de svenska
universiteten kring mitten av sjuttonhundratalet -
en undersökning med tre musikavhandlingar ur
Fryklunds samlingar som exempel

STATENS
MUSIKBIBLIOTEK
Statens musiksamlingar

Statens musikbibliotek. Foto: Thomas Wingstedt.

Utges av Arkiv- och dokumentationsavdelningen vid
Statens musikbibliotek

Postadress: Box 16326, 103 26 Stockholm

Besöksadress: Torsgatan 19, Stockholm

Telefon: 519 554 18 Arkivchef
519 554 17 Arkiv
519 554 97 Bibliografi
519 554 22 Bilder

Fax: 519 554 05

E-post: inger.enquist@muslib.se

ISSN 1404-9899

Dokumenterat 39, red. Inger Enquist, november 2007

INNEHÅLL

Nyförvärv 2005 - 2006 och bestånd i arkiv, bibliotek och museer <i>sammanställt av Inger Enquist</i>	4
Arkivens dag <i>Birgitta Stapf</i>	21
Jenny Lind som arkivpedagogiskt läromedel <i>Inger Enquist</i>	25
Forskningsförhållandena vid de svenska universiteten kring mitten av sjuttonhundratalet - en undersökning med tre musikavhandlingar ur Fryklunds samlingar som exempel <i>Mattias Lundberg</i>	31

NYFÖRVÄRV 2005-2006 OCH BESTÅND I ARKIV, BIBLIOTEK OCH MUSEER

Sammanställt av Inger Enquist

Borås. Immigrant-institutet

Jasha Golowanjuk (1905-1974) – Fotografier, brev och konsertprogram efter violinisten, skådespelaren och författaren Golowanjuk, vilken var bosatt i Sverige från 1929.

Tidningsartiklar, programannonser m.m. efter ett stort antal musikaliskt verksamma personer med invandrabakgrund. Även en del fotografier och inspelningar.

Grängesberg. Cassels Donation

I anslutning till konsertlokalen i det hus som Ernest Cassel (Sir Ernest) lät uppföra 1899 och som går under namnet Cassels Donation, förvaras en notsamling. Den utgörs av restaurangmusik, huvudsakligen efter den tyskfödde violinisten Micha Wagner som var verksam i Sverige i mitten av 1900-talet. Han var bl.a. konsertmästare i Nyköpings filharmoniska sällskap. Notsamlingen, som omfattar ca 1000 nummer, är katalogiserad och noterna är tillgängliga genom kulturförvaltningen i Ludvika.

Gävle. Arkiv Gävleborg

Bomhus manskör – Handlingar 1932-2006, 8 vol.

Göteborg. Göteborgs stadsmuseum

Kantat vid Institutionen för hushållsvetenskaps, Göteborgs universitet, invigning 1966: noter, sånghäfte, inspelning.

Göteborg. Göteborgs universitetsbibliotek

Lasse Dahlquist – Arkiv innehållande noter, manuskript, biografica, brev och trycksaker. Ca 1930-1980.

Nils Ferlin – Tilläggsaccession till arkivet.

Lisa och Herman Mannheimer – Handlingar rörande släkten Mannheimer innehållande foton, biografiskt material och brev, bl.a. 52 brev från tonsättaren Carl Nielsen. Från

slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet.

Birger Sjöberg – Tilläggsaccession till arkivet.

Wilhelm Stenhammar – Arkivmaterial bestående av korrespondens, fotografier, biografica, familjehandlingar samt material efter Helga Stenhammar. Från 1890-talet fram till ca 1960.

Göteborg. Region och stadsarkivet Göteborg

Nämnden för Frölunda kulturhus/SDN Frölunda. Frölunda kulturhus – Noter, visor, foton och diabilder från musikverksamheten, u.å. Teater och musik 1981-1994.

Betlehemskyrkans missionsförsamlings sångkör – Medlemsförteckning 1953.

Filosofspexet (FLKSG) (Filosofiska lätta knästående spexargardet) – Drygt en hm handlingar varav en hel del noter och vistexter. Föreningshandlingar 1966-2001, bl.a. en spex-historik. Vidare ingår material från följande spex:

Slaget vid Svoldern, 1914: textkopior av filosofernas första spex
Frankenstein, 1989: texter
Beaujolais, 1991: program
Atlantis, 1992: texter, program, affisch, noter
Amleth (med H på slutet), 1993: affisch, noter
Bellman, 1994: noter, affisch
Earl Greys testamente, 1995: affisch, noter
940 BC, 1997: program, affisch, noter
Amerika – Karl-Oskar från Kråkemåla, 1998: texter, affisch, pressklipp
Morgan - eller den förlorade sonen, 1999: program, affisch
Desideria, 2000: texter, noter, affisch
Walt Dizzy, 2001: texter, affisch, noter bl.a. partitur
1917 – ett revolutionärt spex, 2003: program, noter, affisch
Nibelungen eller sagan om ringen, 2004: program, texter och noter, scenschema, affisch
Strindberg, 2005: texter, noter, program, affisch, Spexbladet

Fiolbyggareklubben Snäckan – Ett brev och ett medlemsblad samt tidningen Slöjd och ton.

Frivilliga befälsutbildningen (FBU) – Sångbok med noter ”Sjung kamrater” 1942.

Föreningen Tradjazz i Göteborg, senare namn Classic Jazz i Göteborg – Protokoll, förteckningar, korrespondens, statistik, räkenskaper. 1979-2003.

Göteborgs och Bohus läns sångarförbund – Protokoll, register över bl.a. olika körer, korrespondens, ämnesordnade handlingar såsom körrapporter, räkenskaper. Ca 1960-1998. I arkivet ingår handlingar från Spårvägens manskör och Manskören Cantus.

IOGT, Hinsholmens hopp, Logen nr 2114 – Stadgar för Sångkören Lyran 1912.

IOGT-NTO, Göteborgs distrikt – Sångböcker 1906-1930.

IOGT-NTO-kören – Räkenskaper 1984-2000.

Judiska församlingen i Göteborg – Handskrivna och tryckta noter, ca 0,7 hm.

RFSL, Göteborg avd 2 - Handskrivet nothäfte med musik av Karl-Erik Welin 1987.

Grammofonskiva ”Aids-aid” 1988.

Halmstad. Folkrörelsernas arkiv i Halmstad

Frälsningsarmén i Halmstad – 0,4 hm äldre sång- och visböcker.

Hedemora. Hedemora kommuns centralarkiv

Martin Koch-sällskapet – Oförtecknat material som bl.a. innehåller noter.

Helsingborg. Helsingborgs museer. Kulturmagasinet

Gertrud Cegrells samling – Sex volymer handskrivna noter för violin och piano, 1905 samt odaterade.

Ove Christenssons samling – Tio volymer nothäften 1883-1960 samt odaterade.

Ingeborg Floborgs samling – Två volymer noter, 1873-1888 samt odaterade.

Ivar P:son Hennings samling – Diverse nothäften skrivna av Ivar själv, oförtecknat.

Olof Lidners samling – Olof Lidner var bl.a. dirigent för Nordvästra Skånes orkesterförening åren 1912-1939. Handlingarna utgörs bl.a. av:

Dagböcker

Korrespondens

Kontrakt

Instrumentation av olika verk m.fl. andra noter

Handlingar rörande olika evenemang

Handlingar rörande konserthusfrågan

Handlingar rörande Helsingborgs musiksällskap, Nordvästra Skånes orkesterförening

Handlingar rörande Svenska musikerförbundet, Svenska sångarförbundet,

Svenska militärmusikdirektörsföreningen, Viktor Rydbergskommittén

Räkenskaper för konsertverksamhet bl.a. folkkonserter

Fotografier

Tidningsklipp

Trycksaker, program, affischer

Rullor över militärmusiker

Nordvästra Skånes orkesterförening – En volym konsertaffischer samt diverse handlingar 1924-1932.

Paulssons järnbolag - En volym handskrivna notböcker för tenor och bastuba samt ytterligare två nothäften, allt odaterat.

Malte Perssons musiksamling – En volym sånger och visor, 1844-1932 samt odaterade.

Fredrique Petterssons samling – Fem volymer nothäften, 1881-1902 samt odaterade. Programblad för Wilhelm Kempffs pianoafton 1919.

Elsa Strömbergs samling – Handskrivna stämböcker för manskör, odaterade.

Sven Thulins samling – En volym nothäften, 1899-1921 samt odaterade. Notskrift på pergament.

Gisela Trapps samling – Pergament med noter.

Museiana (museets samling i arkivet) – Två volymer sångböcker 1858-1919, tre volymer visor 1796-1971, en volym skillingtryck 1837, en volym med Daniel Fryklunds handlingar rörande instrument 1945-1960, en volym med diverse musikhandlingar 1861-2003.

Härnösand. Föreningsarkivet Västernorrland

Västernorrlands körförbund – Handlingar 2002-2005.

Ångermanlands körförbund – Handlingar 1988-2003.

Jönköping. Jönköpings läns folkrörelsearkiv

Föreningen Militär musik Småland-Öland – Handlingar 1995-1997.

Hemvärnets musikkår, Eksjö – Handlingar 1997-1999.

Huskvarna musikkår, Jönköping/Huskvarna hemvärnsmusikkår – Grundad 1947. Handlingar 1981-1994.

Musik- och teatervänner, Jönköping – Handlingar 1994-2002.

Musikförstärkarna – Handlingar 1970-1990. Verksamheten upphörde 2001.

Spexeryds musikkår – Notbok.

Karlskrona. Marinmuseum

”Fullriggaren Jarramas”, op. 72, av Ingemar Badman, partitur.

Karlstad. Folkrörelsernas arkiv för Värmland

ABF-kören Pro Musica, Skoghall, Hammarö – Arkivhandlingar 1960-2000.

IOGT Logen 1033 Yggdrasil, Deje, Nedre Ullerud – Förteckning över musikalier samt nothäften u.å.

Manskören IRIS, Arvika – Noter.

Värmlands sångarförbund – Arkivhandlingar 1985-2005.

Värmländsk körsång – Arkivhandlingar 1984-2001.

Karlstad. Landstingsarkivet

Mariebergs sjukhus, Kristinehamn – Notarkiv som tillhört musikkåren på Mariebergs mentalsjukhus. Noterna påträffades i samband med avvecklingen av sjukhusmuseet. Materialet omfattar 5-6 hm och merparten utgörs av handskrivna stämmor, även s.k. marschkartonger förekommer. Repertoaren omfattar militärmarscher, opera- och operettouvertyrer, folkmusik, populärmusik. Äldsta dateringen är från 1911. Ibland finns även arrangör angiven. Vissa noter har stämplat som visar att de ursprungligen kommer från andra blåsorkestrar. Musikkåren utgjordes av personal som arbetade på sjukhuset. En närvarojournal 1948-1949 visar att antalet musiker var kring 35 stycken, enstaka bevarade fotografier visar lite färre musiker. Arkivet är inte ordnat ännu men en inventarielista finns.

Landskrona. Landskrona museum

Siw Malmkvist – Skivinspelningar samt ett nothäfte och några artiklar från veckotidningar.

Sextetten Amorosa – Nothäften.

Lidköping. Skaraborgs läns folkrörelsearkiv

Excelsiorförbundet, Skara – Handlingar 1903-1979, 26 vol. Bl.a. ingår dikter, verser, sånger och noter. Handskrivna noter till H.J. Arlemans dryckessång ur Mysteriespelet S:t Helena 1932 samt till förbundets flaggsång.

Folkdansringen, Västergötland – Handlingar 1943-2005, 94 vol. Hette tidigare Västergötlands distrikt av Svenska ungdomsringen för bygdekultur. I arkivet ingår bl.a. handlingar efter Ivar Johansson i Bredsäter, Mariestad, rörande gamla danser samt låtar och spelmän från Västergötland.

Lidköpings skytteförening – Handlingar 1865-1975, 15 vol. Här ingår ”Lidköping Skarp-skytte-marsch” med ord och musik av Gunnar Wennerberg.

Lidköpings teaterklubb – Handlingar 1932-1949, 8 vol.

Manskören Harmoni, Lidköping – Handlingar 1936-2005, 5 vol.

Skara domkyrkokör – Handlingar 1977-1994, 1 vol. Hette tidigare Skara domkör.

Skara manskör – Handlingar 1921-2006, innehåller även inspelningar och fotografier, sammanlagt 13 volymer.

Skara stifts kyrkosångsförbund – Handlingar 1949-1997, 8 vol.

Skaraborgs läns bildningsförbund – Handlingar 1952-1997, 118 vol. Häri bl.a. Musiklivet i Skaraborg 1975-1989 och projektet Musik i Skaraborg 1981.

Skaraborgs missionskörförbund – Handlingar 1917-1976, 3 vol.

Skövde operettsällskap Ridå – Handlingar 1955-2000, 11 vol. Bl.a. ingår kupletter, sketcher, sånger och kostymteckningar.

Svenska musikerförbundet avd 35, Skövde – Handlingar 1957-1971, 1 vol.

Svenska musikerförbundet avd 46, Falköping – Handlingar 1952-1972, 1 vol.

Vara hembygdsförening – Foto av Vara sångkör 1927.

Vara manskör – Handlingar 1930-2005, 18 vol.

Västergötlands körförbund, Varakretsen – Handlingar 1951-1984, 1 vol.

Ljusdal. Ljusdalsbygdens museum

Folkmusikarkivet – Det omfattande folkmusikarkivet har huvudsakligen utökats med ytterligare tidningsklipp.

Luleå. Folkrörelsernas arkiv i Norrbotten

Bodansarna, Boden – Handlingar 1970-1999, 23 vol.

Bodens sångarförbund – Handlingar 1910-1991, 16 vol.

Dansföreningen Nygammalt, Luleå – Handlingar 1964-2003, 2 vol.

Luleå hembygds-gille – Handlingar 1947-1986, 32 vol.

Pitebygdens folkdanslag Kadrell'n – Handlingar 1970-2001, 10 vol.

Svenska ungdomsringen för bygdekultur, Övre Norrland – Handlingar 1955 och framåt, 113 vol.

Luleå. Norrbottens museum

Vifast Björklund och Bengt Martinsson – Rapport från inspelningsresa i Kalix och Torneå älvdalar 1969.

Lars-Gunnar Boman – Källmaterial till uppsatsen ”Visor på dialekt : En inventering av i arkiv insamlade visor i Norrbotten”. Kopior av notböcker tillhörande följande personer:

Hjalmar Palmgren och Sigurd Palmgren, Brändön, Luleå, 1930-tal

Richard Dürango

Maria Elisabet Lindgren, Estersön, Nederluleå, 1876

August Nordström, Skurholmen, Luleå, 1921

Henrik Lundberg – Kopior av notsamling tillhörande durspelaren och låtskrivaren Henrik Lundberg, Södra Sandträsk, Arvidsjaur.

Owe Marklund – Dragspelare i Arvidsjaur under 1900-talets andra hälft. Levnadsbeskrivning, tidningsartiklar, inspelningar.

Johan Nyström – Handskriven notbok innehållande valser, polkor, hambo och andra musikstycken. 1870.

Peterson-Berger, Wilhelm – Handlingar rörande Norrbottenskantaten till Luleå stads 300-årsjubileum. Omfattar bl.a. korrespondens mellan kompositören Wilhelm Peterson-Berger och textförfattaren Albert Carlgren.

Johan Sundström – Handskriven notbok innehållande valser, hambo, polkor, schottis, mazurkor. Gäddvik, Luleå.

Nils Åhrström – Diverse handskrivna noter, bl.a. ”Quadrille av Elgeros”.

Oscar Åhrström – Två handskrivna notböcker innehållande bl.a. fransäser, kadriljer, valser. Luleå. 1860-tal.

N.A. Öberg och Rut Johansson – Innehåller bl.a. Öbergs uppteckningar, egna kompositioner och arrangemang samt Johanssons egna kompositioner.

Handlingar rörande inventeringsprojektet ”Folkmusik och folkliga danser i Norrbottens län”. Inspelade rullband med tillhörande lyssningskopior.

Lund. Akademiska föreningens arkiv & studentmuseum

Arkivet får löpande leveranser av manus, noter m.m. till olika uppsättningar av student-spex; ibland förekommer även inspelningar.

I arkivmaterial efter studentprofilerna Cilla Ingvar och Alf Wallerström ingår visst material med musikanknytning bl.a. kupletter och fotografier.

Lund. Skånes arkivförbund

Ars Nova – Hans Åstrands handlingar rörande Ars Nova, förening för nutida musik i Malmö; historik, korrespondens, fotografier.

Folkdanslaget Lundagillet – Handlingar 1959-2002.

Folkdansringen för Skåne/Svenska ungdomsringen för bygdekultur Skåne – Tillägg till tidigare leverans; sedvanliga organisationshandlingar, 1991-2006.

Nordvästra Skånes folkdanskrets – Handlingar, ännu ej förtecknade.

Råå musiksällskap – Handlingar, ännu ej förtecknade.

Malmö. Malmö museer

Lars Bondesson – Nottryck med revymusik ”Lars Bondessons varieté : kupletter och visor med piano”.

Johan Persson, Vollsjö – Handskrivet vishäfte, 96 s, innehållande bl.a. texterna till Baltiskan, Olyckan vid Westkustbanan, Internationalen, Husarvisa m.fl.

Malung. Malungs lokalhistoriska arkiv

Manuskopia till ”Skinnarspelet alias Den underbara pälsen”, text Rune Lindström, musik Jan Johansson.

Mölnadal. Föreningsarkivet i Mölnadal

Mölnadals kammarkör – Handlingar.

Mölnadals körsällskap – Tilläggsleveranser.

Sven Olsson – Personarkiv innehållande LP- och EP-skivor.

Norrköping. Norrköpings stadsarkiv

Musikaliska sällskapet – Stadgar och program, tryckta.

Symfoniorkestern i Norrköping – Tilläggsleveranser.

Sandviken. Kommunarkivet

Gästriklands spelmansförbund – Noter, arkivhandlingar, fotografier.

Skara. Västergötlands museum

Skara amatörklubb – Revymaterial. Historik 1942-1962. Programhäften 1957-1963. Fotografier, klippbok, inspelningar.

Skövde. Garnisonsmuseet

Skaraborgs och Västgöta regementes musikkår – Musikaliesamling med bl.a. noter i handskrift.

I museets bilddatabas ingår bilder på både musikkår och musiker.

Stockholm. Krigsarkivet

Försvarsmusikcentrum levererade i juni 2006 notsamlingar från 24 olika musikkårer inom Försvaret. Noterna härrör från åren 1860-1975 och utgör ca 250 hyllmeter. (Försvarsmusikcentrum har flyttat från Strängnäs till Kungsängen.)

Stockholm. Kungliga biblioteket

Carl Michael Bellman – Blyertsteckning föreställande Wallencreutz. Bacchi Adelsmäns vapen, tusch och akvarell.

Bellmaniana – Samling av samtida (1740/1750) handlingar undertecknade av olika Bellmanfigurer, m.m.

Jenny Lind – Kontrakt 14 september 1850, kopia av original i the New York historical society.

Släkten Mankell – Nothäftan till Abraham Mankells musikföreläsningar (lånas f.n. ej ut eftersom de är i dåligt skick).

Bo Nilsson – Arctic Air (CD).

Gertrud Pålson-Wettergren – Fyra mottagna brev 1946 samt två fotografier.

Stockholm. Postmuseum

Svenska frimärken med musikmotiv 2005-2007: Änglar Millesgården, Mozart, Kraus, Bellman.

Stockholm. Riksarkivet

Frälsningsarmén – Musikenhetens handlingar 1942-2002. 6 hm. Tillståndsbelagt.

Körsam – Handlingar 1971-2000. 2,1 hm. Tillståndsbelagt.

Murrayska släktföreningens arkiv – Adolf Murrays musikliesamling. Tillståndsbelagt.

RiksSMASK – Handlingar från 1970-talet till 1999. 0,5 hm. Tillståndsbelagt.

Stockholm. Sjöhistoriska museet

Loggbok från kryssaren Gustav V:s långresor 1933-1937, av Tor Karlsson, innehåller bl.a. några vistexter.

Stockholm. Statens musikbibliotek

Hugo Alfvén-sällskapet – Handlingar.

Sigrid Arnoldsson – Fyra fotografier samt kopia av Sigrid Arnoldssons kadensbok.

Kurt Atterberg – Fotografier av släkten.

Carl von Garaguly – Korrespondens, foton, program, klipp m.m. efter violinisten och dirigenten Carl von Garaguly.

Hans Holewa – Claes Witthoffs intervjumaterial med Hans Holewa. Tilläggsaccession.

Anna och Tora Hwass – Fyra fotografier.

J.A. Hägg – ”Studenten fra Lund”, part. och blåsarpart. samt ett brev till A. Enderberg.

Josef Lang – Verk i autograf samt manuskript av Josef Lang

Ralph Lundsten – Tilläggsaccessioner av brev, manuskript, affischer, program, fonogram, klipp m.m. Även en film där Ralph Lundsten intervjuas i sin studio 1996, elevarbete.

Olefine Moe – Fotografi av sångerskan Olefine Moe.

Musikfrämjandet – Huvudbok 1944-1946. Tilläggsaccession.

Nils Nilsson – Handlingar efter Nils Nilsson, född 1927 och bosatt i Laholm, musiker och orkesterledare som bl.a. varit verksam på Amerikalinjens kryssningsfartyg Kungsholm.

Emil Norlander – Sång. Ett släktfoto samt ett fotografi från Norlander-revyn Mångubben.

Olga Raphael-Hallencreutz – Maskinskrivet föredrag från 1940-talet rörande sångerskan Henriette Nissen Saloman.

Samtida musik – Handlingar.

Alva Sandberg-Norlander – Verk, arrangemang, klipp m.m. efter musikläraren Alva Sandberg-Norlander (1899-1961).

Leonid Sibirzeff – Konsertförteckning m.m. rörande operasångaren Leonid Sibirzeff.

Berta Sjögren – Material med anknytning till Emil Sjögrens hustru Berta, trycksaker, vykort och foto.

Emil Sjögren – Två sånger i autograf.

Sohlmans förlag – Räkenskaper. Tilläggsaccession.

Allan Stångberg – Verk i autograf och tryck.

Svenska musikerådet – Handlingar, 7 hm. Oförtecknat.

Valdemar Söderholm – Original till arbetsboken i elementär kontrapunkt, m.m.

Lille Bror Söderlundh – Fotokopior av brev, de flesta till Christel Kriland, född Sterner.

Södermanlands sångarförbund – Stadgar, program, fotografi m.m.

Bo Wallner – Tilläggsaccession till Bo Wallners arkiv.

Hilda Wideberg-Lenander – Historik författad av Eva Öström över Mathilda (Hilda) Wideberg-Lenander (1841-1927) som 1870 grundade ”Den svenska damkvartetten”.

Örebro musiksällskap – Repertoarförteckning.

Samling äldre musikalier efter Nils Castegren och Guils Olsson Nordberg.

Musikhandskrift, röst och basso, 1756.

Stockholm. Svenskt visarkiv

Alice Babs – Stort arkiv som bl.a. innehåller många inspelningar, ännu ej färdigförtecknat.

Lars Hansson – Litteratur, tidskrifter, rullband, smalfilm, fotografier, affischer, programblad och LP-skivor efter jazzskribenten Lars Hansson.

Lennart Kjellgren – Samling med forskningsmaterial kring visor. Bl.a. ingår en avdelning för skånska visor. Även rullband, nothäften och register.

Christer Landergren – Stor samling jazzfoton och negativ efter fotografen Christer Landergren. 1960-1990.

Emil Olsson – Inspelningar med spelmannen Emil Olsson.

Statens kulturråd – Ansökningshandlingar avseende stöd till fria musikgrupper 1984-2004 samt fonogramstöd. Handlingarna har bilagda fonogram och videogram. Med

register.

Thore Swanerud – Lackskivor med pianisten Thore Swaneruds inspelningar från 1940-talet.

Lars Törnquist – Affischer, klipp inspelningar och fotografier från trumpetaren/kornettisten Lars Törnquist, Stockholm, rörande Sweet Jazz Trio, Midnight Stompers m.fl. grupper. Ca 1950-2005.

Lars-Göran Ulander – Rullband, CD-skivor och diverse dokumentation av jazzmusik från chefen för Sveriges Radios jazzredaktion Lars-Göran Ulander.

Eric Westberg – Tio visor upptecknade av Eric Westberg ingår i Folkmusikkommisionens arkiv, Fmk IIa:44.

Putte Wickman – Noter och arrangemang efter klarinettisten Putte Wickman, ca 1 hm, 1950-2000.

Ett 30-tal handskrivna visböcker.

Fältinspelningar av folkmusik.

Förteckning över inspelningar av folkmusik gjorda av olika hembygdsföreningar. Odaterad.

Förteckning enligt 1924 års allmogeutredning över folkmusik såsom visor, skillingtryck, uppteckningar och notböcker som finns i olika svenska institutioners ägo.

Stockholm. Sveriges teatermuseum

Dalkullan, text av Wendela Hebbe. Handskrivet partitur med sångtexter samt stråkstämmor.

Strängnäs. Regementsmuseet

Regementsmusikkåren vid P10 – Notmaterial som i stor utsträckning blivit förstört av fukt och mögel. Många av noterna är handskrivna partitur, mest i form av militärmusikkårsarrangemang av operafantasier, operetter och karaktärsstycken. Till vissa verk finns även utskrivna stämmor. En återkommande arrangör är Ernst Lundquist och tiden ca 1910- och 1920-talen. Utförlig förteckning finns.

Sundbyberg. Sundbybergs museum & arkiv

Bertil Boo – Korrespondens, kalendrar, manuskript, affischer, foton, inspelningar.

Säter. Kommunarkivet

Evert Norman, Säter – Musikaliesamling efter musikläraren Evert Norman född 1924 som undervisade i klarinett och gitarr samt hade flera olika ensembler (salongsorkester, blåsarkvintett m.m.). Samlingen är förtecknad. Huvudsakligen repertoar för salongsorkester, men 30 mappar med handskrivna noter för blåsorkestern Fyriskapellet ingår också.

Södertälje. Stadsarkivet med folkrörelsearkivet

Järna manskör – Handlingar, ännu ej förtecknade.

Järna sångarförbund – Handlingar 1930-tal.

Tomelilla. Tomelilla jazzarkiv

Samlingarna har utökats genom ytterligare donationer och omfattar nu 8436 jazzskivor och 1273 skivor med annan musik. I arkivet finns också en del revymusik och sydamerikansk musik. Jazzarkivet har samlingar efter KG Johansson, Bertil Nilsson, Bo Alström, Erik Neergaard, Pär Göran Gierow, Olov Malmborg, Owe Wilson m.fl.

Uddevalla. Bohusläns föreningsarkiv

Uddevalla stadsmusikkår – Tilläggsleverans av administrativa handlingar.

Uddevalla. Bohusläns museum

Johan Fredrik Andreen – Klockare i Bro, Lysekil, född 1817. Arkivet omfattar handskrivna notböcker, musikleroböcker av olika slag (kyrkosång, generalbas, harmonilära) m.m. Vidare ingår personliga handlingar såsom betyg och testamente. Dessutom en ”avskriftsbok” med register innehållande små berättelser från olika år mellan 1596 och 1731. Dessa rör historia, teologi, brev, fabler m.m.

Umeå. Folkrörelsearkivet i Västerbotten

Backens manskör – Tryckta noter innehållande traditionella visor och andra verk.

Lycksele manskör – Handlingar 1912-1976, protokoll, medlemsmatrikel, korrespondens, historik, stadgar, program, fotografier, klipp m.m.

Lycksele musiksällskap – Handlingar 1960-2002, protokoll, kontrakt, medlemsförteckningar, korrespondens, stadgar, räkenskaper, klipp, inspelningar m.m.

Lycksele spelmanslag – Handlingar 1976-1988, protokoll, korrespondens, stadgar, klipp m.m.

Rusksele bygdekör – Handlingar 1971-2006, protokoll, medlemsförteckningar, korrespondens, stadgar, räkenskaper, verksamhetsberättelser m.m.

Umeå. Umeå universitetsbibliotek. Forskningsarkivet

Hallgärd Victorin – Arkiv efter musikediktören Hallgärd Victorin (1912-2005) och hennes släktingar. Hallgärd var född i Ludvika, men från 1937 bosatt i Sollefteå där hon var verksam som piano- och gitarrlärare samt som sångare och ackompanjatör i Multrå kyrkokör. Flera arkivbildare i släkten var musikaliskt verksamma. Arkivet innehåller förutom musikalier även klipp och personliga handlingar såsom dagböcker och korrespondens. Hallgärd Victorins musikbibliotek, både litteratur och noter, är utförligt förtecknat.

Uppsala. Folkrörelsearkivet för Uppsala län

ABF avd Enköping – Handlingar rörande ABF:s damkör 1950-1987, bl.a. verksamhetsberättelser, historik, program, klipp, räkenskaper.

Blåsorkester Enköping – 1937-1997. Bland handlingarna ingår medlems- och instrumentförteckningar, repertoarförteckningar, korrespondens, försäkringar, historiker, räkenskaper, fotografier, klipp.

Manskör Enköping – 1920-1993. Bland handlingarna ingår protokoll, medlemsregister, handlingar rörande jubileer och resor, räkenskaper, fotografier, klipp, affischer, noter m.m.

Musikförening Enköpings godtemplare – Stadgar 1885.

Varberg. Folkrörelsernas arkiv i norra Halland

Handlingar efter följande arkivbildare:

- Bua musikkår
- Falkenbergs konsertförening
- Hallands kristliga sångarförbund
- Hallands körförbund
- Hallands spelmansförbund
- IOGT Logen 2662 Ny tids musik- och sångförening
- Norra Hallands körsällskap
- Varbergs blåsorkester
- Varbergs kvartettsällskap
- Varbergs missionsförsamlings kör- och musikförening
- Varbergs musiksällskap
- Vox Humana
- Västsvenska musikringen

Övrigt: Foto av ensemblen Vinkvistarna 1987. Visor av Apel (Karl-Olof Anderson i Tvååker) i Varbergs nämndemannaförenings arkiv. Strödda sånghäften.

Varberg. Läns museet Varberg

Ingemund Bengtsson – Inbjudningskort där även musikunderhållningen framgår.

Jan Mellhed – Visor. Ett stort antal titlar, utförligt förtecknade. Även inspelningar, medverkande och tidpunkt utförligt förtecknat, huvudsakligen 1960-tal.

Familjen Nilssons arkiv – Häri ingår ritningar med förslag till musikpaviljong i societetsparken i Varberg, 1936 samt u.å.

Fotografier med musikmotiv:

Varbergs musikkår 1911

Frälsningsarméns musikkår

Dragspelande man

Musikanter i en trädgård

Frälsningsarmén sjunger och spelar på torget i Varberg, bl.a. spelas på såg

Fiolspelman som sitter på en mjölsäck och spelar för sina kamrater inne på Storebengts kvarn

Visby. Landsarkivet i Visby

Gotlands körförbund – Tilläggsaccession.

Gotlands sångarförbund – Tilläggsaccession.

Kungliga Gotlands infanteriregemente – Handlingar rörande militärmusiken 0,1 hm: Programbok musikkompaniet 1915-1919, katalog över musikkårens bibliotek 1890-1903.

Musikkåren vid Kungliga Gotlands regemente pensionskassas arkiv – Tre volymer protokoll och räkenskaper.

Västervik. Vissamlingarna

Ankarsrums manskör – Noter.

Gösta Bernhard – Klippböcker 1957-1980.

Gamleby manskör – Noter, programblad, fotografier.

Uno Jönsson – Skivsammlare, Hyltebruk. 78-varvssamling, företrädesvis svensk musik, 7000 nummer.

Per-Erik Selander – Revisor, Sundsvall. Blad ur medeltida handskrift. Noter, inspelningar.

Västerviks manskör – Noter.

Dokumentationsintervjuer med visartister:

Marie Bergman, Anna-Lotta Larsson, Povel och Mikael Ramel, Caj Karlsson, Lasse Eriksson, Stefan Sundström, Claes Jansson.

Västerås. Arkiv Västmanland

Svenska metallverken, SM-kören, Västerås – Provsjungningsbok, sångövningar 1967-1974, foto, kassaböcker 1962-1976 m.m.

Västerås. Stadsarkivet

Alfred Karlssons teaterförening – Manuskript med sångtexter till sommarrevyer, 1906-1937 spr. å. Diverse fotografier samt noter till Den första vårflugan.

Kultur- och fritidsnämnden – Fyra preludier för klockspel, 1989.

Växjö. Kronobergsarkivet

Christina Nilsson-sällskapet – Handlingar 1987-2005, 3 vol.

Växjö orkesterförening - Handlingar 1995-1996, 1 vol.

Växjö Tattoo – Handlingar 1988-1992, 1 vol.

Växjö. Smålands museum

Virestadsorgeln, Smålands museum. CD, organist Knut Sitell, 2005.

Växjö. Svenska emigrantinstitutet

American Union of Swedish singers – Diverse material såsom program, sångböcker, stadgar m.m.

Åmål. Åmåls kommunarkiv och Åmåls föreningsarkiv

Musikföreningen Vivaldi – Konsertprogram 1995-2004. Verksamheten upphört.

Fritz Gustaf Sundelöfs samling – F.G. Sundelöf (1895-1974) var född i Åmål. I samlingen

ingår 99 stenkakor med hans musik.

Åmåls manskör – Grundad 1907. Notregister, fotografier, konsertprogram, klipp m.m.

Örebro. Arkivcentrum. Folkrörelsernas arkiv i Karlskoga

Klipp och fotografier inkommit efter fyra olika arkivbildare, en kör, en jazzklubb, en hot music club och material från Rockforum.

Örebro. Örebro stadsarkiv

Stora Mellösa musikskola – Räkenskaper 1955-1965.

Östersund. Föreningsarkivet i Jämtlands län

Dragspelsklubben Jämtbälgen – Egna skivinspelningar 1972-2005. Förtecknade.

Musikföreningen Närsynth, Funäsdalen – Föreningshandlingar 1993-1998.

Sångföreningen Lenas lärkor – Årsberättelse 1997.

Östersund. Jämtlands läns museum

Kristina Eriksson – Visdiktare, Hornsberg, Frösö sn. Personhistoria.

Axel Gagge – Diskett med låtar spelade på härjedalspipa.

Harald Millgård, Borlänge – Visor och noter.

Ovikens manskör – Jubileumsskrift 2005 till körens 140-årsjubileum.

Övrigt:

Gammal visa från Jämtland (vistext på jamska). Musik-CD, Mikael Rahm, Elsa Wallén och Allan Kristensson.

Danmark. Köpenhamn. Det kongelige bibliotek

Edouard Du Puy – Pagander. För tre mansröster, avskrift.

Kjell Olsson – Alfabet-Sång. För röst och klaver. Autograf 1930.

Ika Peyron – Signes visa ur K.A. Melin "Humleplockningen" satt i musik för en röst och piano af Ika. Manuskript.

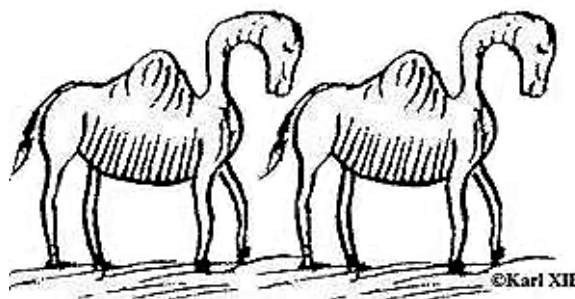
ARKIVENS DAG

Birgitta Stapf¹

ARKIVENS DAG 2007 FÖR TIONDE GÅNGEN

Arkivens dag arrangeras andra lördagen i november varje år med öppet hus i arkivinstitutioner över hela landet – i år för tionde gången. Intresset håller i sig. Rapporter under åren har inletts med att man trotsat regn och kyla... det är alltså inget fel på arkivens attraktionskraft.

Det främsta målet med Arkivens dag är skapa intresse för arkiv hos nya grupper besökare. I bibliotek och museer skolas man in redan som barn. Arkiv är mer svårtillgängliga och arkivarierna blir nyckelpersoner för att få hjälp att ta sig över tröskeln. På Arkivens dag kan man berätta, handleda och visa. Den har också kommit att bli en dag, då man kan engagera människor för insamling av arkiv. Vidare har man kunnat tillföra samlingarna ny information till bland annat foto- och filmmaterial. Att inventera och samla in är lika viktigt som att öppna och visa upp.

Kloka kameler går till källorna!

Kloka kameler går till källorna! Under de senaste åren har detta muntra uttryck kommit att bli en devis för Arkivens dag. Kamelen, som i original har beteckningen "camelus", är egentligen en dromedar... Karl XII ritade den i 7-8 årsåldern i marginalen på sin zoologibok, som är bevarad i Riksarkivet. Numera förekommer den som illustration på trycksaker för Arkivens dag. Foto: Riksarkivet.

---

¹ Birgitta Stapf har under åren 2003-2007 varit Riksarkivets nationella samordnare av Arkivens dag och har där även arbetat med arkivpedagogiska frågor.

LOKAL SAMVERKAN

Intresset har hållit i sig både från arkiven och från publiken under de år som Arkivens dag funnits. Varje år medverkar runt 220 institutioner. Arkiven är motorer i de lokala begivenheterna – utställningar, arkivrundvandringar och filmvisningar. Man samarbetar på många håll med bibliotek, museer och föreningar av olika slag, främst hembygdsföreningar och släktforskare.

Den lokala marknadsföringen är massiv, med evenemangstips och annonser i lokalpressen. Det är en av nycklarna till framgång. En annan är samverkan. Lokalpressen har hela tiden varit generös med artiklar både före och efter Arkivens dag. På många håll har också lokalradio och tv sänt reportage.

BESÖKARNA – NYA OCH GAMLA, VANA OCH OVANA

Flest besökare har de mellanstora städerna, där flera institutioner samverkar. Förra året hade t ex Linköping, Jönköping och Umeå respektive 500, 650 och 400 besökare. Åldersfördelningen är förstås svår att redovisa, men många rapporterar att det kommer alltifler familjer. Spridningen är stor – från den yngste ettåringen i Visby till de tre damerna i Syslebäck. De har varit med vartenda år och nu hunnit bli 89, 90 och 91 år gamla. På några håll har man haft särskilda aktiviteter för barn och ungdom, vilket också avspeglat sig i statistiken. Arkivens natt och Arkivens dag i Östersund, med öppet redan på fredagskvällen lockade också barnfamiljer till arkivet. Arrangemang kring en veteranklubb för mopedister i Umeå drog häromåret runt tre hundra personer, av vilka åtskilliga säkert kan räknas in som förstagångsbesökare. Andra exempel på arkiv som kan ha dragit ovana arkivbesökare är Vissamlingarna i Västervik och Rockarkivet i Hultsfred.

Publiksiffrorna visar både det ena och det andra och man kan verkligen fråga sig hur man skall räkna. Värmlandsarkiv hade t. ex. häromåret förlagt sina aktiviteter till ett köpcentrum utanför Karlstad. Där var det ungefär ”normala” besökssiffror – dvs 25-30 000 kunder. Värmlandsarkiv kommenterar det så, att ”alla besökte lyckligtvis inte oss, men vi är ändå nöjda”. Och tillägger att förvånansvärt många av deras besökare var förberedda med uppgifter och frågor.

Storslaget och storsatsat eller mera modest och i all enkelhet – alla varianter förekommer. Under de fyra år som jag varit samordnare har antalet besökare på själva Arkivens dag varit runt femtontusen – ibland lite färre, ibland fler, men tendensen är ökande. Svårräknade är alla som besöker de utställningar i arkiv, stadshus, kommunalhus och bibliotek som finns kvar att beskåda långt efter det att Arkivens dag är över.

Resultatet har under alla år varit ojämnt fördelat över landet. Sveriges arkivgeografi är ett kapitel för sig. I vissa län är aktiviteten stor och eldsjälarna många, i andra är intresset magrare. Storstäderna har alltid haft svårt att konkurrera med ett stort utbud av begivenheter. Glädjande nog blir besökssiffrorna där allt bättre.

SASS ÄR HUVUDMAN

Svenska Arkiv i Samverkan för Synlighet (SASS) är huvudman för Arkivens dag. Samordningskansliet har de senaste fem åren funnits på Riksarkivet. Vid starten 1998 fick man ett bidrag från stiftelsen Framtidens Kultur för ”Kultur i hela landet”; det var året då Stockholm var kulturhuvudstad. Bidraget medgav bland annat en omfattande marknadsföring, som gav den första Arkivens dag en riktig flygande start. Landets arkiv kunde räkna in runt trettiofemtusen besökare i sina öppna hus. Sedan dess har besökssiffrorna, som sagt, legat runt femton tusen.

Därefter har den gemensamma ekonomin vilat på länen, enligt principen ”tio för de stora och fem för de små”. Detta innebär att storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne betalar 10 000 kr och övriga län 5 000 kr var till den gemensamma budgeten. Dessutom bidrar också de tre arkivorganisationerna FA, FALK och NAF². Uppslutningen från länen har varit så gott som total. I län, som av olika skäl inte kunnat bidra, har dock åtskilliga arkivinstitutioner hållit öppna hus och haft en intresserad publik. De ekonomiska bidragen bekostar samordnaren, trycksaker och marknadsföring liksom en gemensam hemsida där hela landets programutbud visas www.svenskaarkiv.org.

För arkiven handlar det inte bara om *en* dag, utan om en lång planering och samordning av krafterna i varje län. Redan i februari hålls ett upptaktsmöte i Riksarkivet för de regionala samordnarna, där årets arbete förbereds. Att enas om ett gemensamt tema står bland annat på dagordningen.

NORDEN OCH RESTEN AV VÄRLDEN

År 2003 hade vi snarlika temata för hela Norden. Därefter har det nordiska samarbetet inskränkt sig till en gemensamma hemsida med en presentation av Arkivens dag och en klickbar karta, där man kan komma vidare till varje lands hemsida. I år har vi ett gemensamt tema i hela Norden – ”Människan i arkivet”.

På musikens område ordnade Statens musiksamlingar i Musikmuseets konsertsal föredrag som tar sin utgångspunkt i arkivmaterial som finns inom myndigheten. De personer som illustrerade årets tema var Jenny Lind och Alice Babs.

Frågan om en global Arkivens dag togs upp på ett seminarium under den konferens som International Council on Archives (ICA) höll i Wien häromåret. Idén har funnits på ICA:s dagordning under en tid. På seminariet presenterades nationella arrangemang i Tunisien, Kina och Norden. Man beslöt också att ta initiativ till att organisera en ”International Archives Day”. Arkivens dagar, veckor eller månader finns redan i åtskilliga länder och man uppmanade därför dem, som vill arbeta med frågan till att anmäla sitt intresse för att gå vidare.

---

² Folkrörelsernas arkivförbund (FA), Föreningen för arkivverksamma i landsting och kommun (FALK), Näringslivsarkivens förening (NAF).

DAMMIGA ARKIV PÅ VÄG UT!

Arkivens dag har blivit en tradition som kommit för att stanna. Avslutningsvis kan vi också börja hoppas att det skall vara slut med tidningskommentarer om allt som skall ”välla fram ur arkivens dammiga gömmor” eller ”Arkivarie – ordet får många människor att tänka på en äldre grå man som sitter i ett dammigt arkiv och sorterar papper”. Bättre rubriker är ”På lördag presenteras arkivens rikedomar” eller ”Här darrar historien”!

JENNY LIND SOM ARKIV- PEDAGOGISKT LÄROMEDEL

*Inger Enquist*¹

*Portätt av Jenny Lind, litografi efter O. Södermark, Musikmuseets arkiv.
Foto: Marianne Seid, Statens musikbibliotek.*

Arkivpedagogik är en relativt ung företeelse som successivt vuxit i betydelse och som föranlett regeringen att tilldela Skånes arkivförbund ett nationellt arkivpedagogiskt uppdrag. Sedan några år tillbaka har olika arkivinstitutioner framställt s.k. ”väskor” varigenom arkivhandlingar funnit sin väg ut i skolan. De handlingar som packats i väskan är förstås inte äkta utan naturtrogna kopior och de är vanligen grupperade kring något visst ämnesområde. Kontakten med riktigt arkivmaterial har uppskattats av eleverna som kallat det ”historia på riktigt”.²

---

¹ Inger Enquist är arkivarie vid Statens musikbibliotek.

² Sjögren, Eva och Lundström, Catarina, Historia på riktigt!: arkivpedagogik i praktiken. Värnamo, 2004.

Efter ett arkivpedagogiskt seminarium 13 juni 2006 på Mångkulturellt centrum i Botkyrka beslöt vi undersöka om vi kunde göra ett arkivpedagogiskt läromedel vid Statens musikbibliotek. Syftet var att låta skolelever möta riktigt arkivmaterial och därigenom stimulera deras lust till ökat vetande och forskning. Det tema vi valde var Jenny Lind, en sångerska om vilken det finns ett rikt material, framförallt i Musikmuseets arkiv.

Till en början försökte vi skaffa oss en överblick över materialet. Vi diskuterade vilken åldersgrupp vi skulle vända oss till och fastnade för mellanstadiet. Från Karin Sjöberg på Skånes arkivförbund fick vi rådet att inte ta med alltför svåra dokument till så unga elever utan satsa mycket på bilder. På ett tidigt stadium tog vi också kontakt med våra kollegor pedagogerna på Musikmuseet; detta visade sig bli ett riktigt lyckokast som berikade projektet mycket i och med att helt nya synsätt tillkom.

Vi fastnade för att dela in materialet i fem grupper:

- Familj och vänner
- Scenen
- Resorna
- Idolen
- Backspegeln

Man skulle kunna dela in skolklassen i motsvarande grupper. Bland de dokument varje grupp fick skulle det finnas både något svårläst men informativt och något vackert tilltalande för ögat. De svårlästa dokumenten måste förstas åtföljas av en renskrift. Ibland räckte inte en renskrift utan även en förenkling av innehållet behövdes. Det gällde t ex för Jenny Linds brev från Berlin hem till modern 1845: (se ill. nästa sida.)

Den förenklade och förkortade brevversionen lyder:

Berlin den 2 februari 1845 om aftonen

Min älskade mamma!

Jag vill från teatern så fort som möjligt för jag trivs inte. Ni får inte tro att något tråkigt hänt mig. Tvärtom. Jag är föremål för en sån beundran och entusiasm att jag blir kollrig. Jag väcker mycket uppseende och just det gör mig trött på alltsammans. Inte rår jag för vad Herren gav mig vid födseln, inte är det min förtjänst och ändå måste jag motta allt tack. Mycket arbetar jag och jag är lycklig att jag är så stark.

Vill ni höra en stor nyhet? Engelska operan har gett mig ett erbjudande. I sommar kan och vill jag inte, jag måste vila mig. Jag är tvungen att leva en tid i ro efter att ha varit trött och skulle gärna vilja njuta lite av Guds härliga natur hemma i Sverige och också försöka ge er mina goda föräldrar lite glädje. Åtminstone en tid då vi nog ska hitta på att muntra oss lite.

Det är ju rysligt att osäkerheten på gatorna i Stockholm tilltagit så. Gud vare oss nådig! Skriv snart till mig. Var frisk och munter lilla älskade goda mamma och pappa. Det är jag, för jag kan snart trygga er ålderdom.

Den tillgivna

Dottern

Vet mamma lilla - vi ska köpa oss kor i sommar samt kycklingar, höns, tuppar och grisar och dom ska vi alla gemensamt sköta. Ankor också, vår egen hönsbur ska vi ha och fröjda oss av hjärtans lust.

Jenny Lind

Berlin d. 2 feb.
m. aftonen.
ankom 13 febr.
Berl. 18 febr.

Handwritten notes in the left margin, including the name 'Jenny Lind' and other illegible text.

Min älskade mamma!
Begynter jag att skriva till dig och
så undrar du kanske hur det gått
så här till eftermiddagen, det är så
och sammanlagt; men det är så
gärna dock mitt mamma lika
mycket! ik dock! Alla älskade
mamma! när jag från Theatern
så ser sig gärna på. Ty jag tröskes
du j: det kommer sig detta.
j: det betyder j: att man är j:
mycket mycket vid det yskhet!
När man ser j: till att något angående
handt mig? efter jag talat så
my: alldeles tröstas. jag är förvånad
för att såna beundra och intressera
ann, att jag inte bli källning!
jag gör det mycket gärligt! Men
nu tänka (du något så betydligt föränd
dram, att det just gör mig led vid
dela tillställningar - intet när jag

Brev från Jenny Lind till modern, Berlin 1845, Musikmuseets arkiv, brevsamlingen.
Foto: Marianne Seid, Statens musikbibliotek.

Detta är en text som eleverna borde kunna leva sig in i och som ger dem en upplevelse av hur det var att vara ”megastjärna” på 1800-talet. Samtidigt får man lära känna privatpersonen Jenny Lind en smula.

De vackra dokumenten i väskan fick utgöras av konstverk eller ett sidenband; det senare hade troligen varit fästat kring något slags blomsterhyllning. Mycken möda lade vi också ner på att göra en replik av ett sammetsalbum innehållande recensioner från Jenny Linds framträdanden i Wien 1847; albumet hade hon fått som gåva av en beundrare.

Replik av sammetsalbum med recensioner från Wien 1847. Foto: Marianne Seid, Statens musikbibliotek.

Musikmuseets pedagoger tillförde att väskan skulle innehålla en *aktivitetslåda* också. Där kom att ingå en mängd roliga och praktiskt användbara ting: en CD med Jenny Lind-musik; vi valde Regementets dotter eftersom flera andra dokument också anknöt till denna opera. Naturligtvis behövdes också noter att sjunga efter och bilder på olika rollkostymer. I Musikmuseet finns en klänning som Jenny Lind hade då hon som liten sjöng i Den polska gruvan; den fick komma med liksom ett klänningsmönster. En mer udda sak var receptet på Jenny Lind-pudding! Förstås lade vi också ner arkivvantar och en gammaldags skrivpenna. Till aktivitetslådans material hörde ett förslag på vad man kunde göra under lektionen, t. ex. att läsa ett par av HC Andersens sagor och försöka se hur de anknyter till Jenny Lind, Den fula ankungen och Näktergalen. Skiss över hur man bygger en teater i papp kom med liksom ett förslag på en Jenny Lind-promenad i Stockholm.

*Jenny Lindväskan.
Foto: Olav Nyhus, Musikmuseet.*

Till väskan hör en *lärarhandledning*. Där redogörs för väskans idé och tänkta användning. En biografi över Jenny Lind lämplig att återberätta för unga elever finns med. Likaså en lista med närmare detaljer om dokumenten, allt i avsikt att läraren ska kunna känna sig säker på materialets innehåll och lätt kunna ge de förklaringar som eleverna efterfrågar. Vi har lagt med ett antal elevuppgifter också, men de kan behöva korrigeras av läraren så att de blir pedagogiskt anpassade till den egna gruppen.

På ett tidigt stadium kontaktades en skola, Sollentuna musikklasser, där ett par klasser provade väskan och utvärderade materialet. Det var viktigt för oss att få veta hur det fungerade i praktiken. Ett sådant här material kan användas på olika sätt, från att förgylla enstaka lektioner till att bli ett ämnesövergripande studium, i Sollentuna hade man valt att låta temat genomsyra flera ämnen. Väskan har ju ett fokus på 1800-talet och lämpar sig väl för SO-lektioner rörande hur det var i vårt land vid denna tid. Tanken är att det inte ska vara enbart ett läromedel i musik utan ha en större bredd. Från Sollentuna musikklasser fick vi värdefull respons, bl.a. behövdes lite extra material om uppgifterna

tog slut alltför snabbt. Därför tillverkade vi två stycken fördjupningsmappar om teater respektive mode på 1800-talet; de utformades så att de skulle vara lämpliga för självstudier och inte kräva handledning. Dessutom bedömde man i Sollentuna att materialet kunde fungera bra även för lite äldre elever varför vi ändrade målgruppen till att omfatta årskurserna 6-8.

Väskan behöver nu då den efter ett drygt år blivit färdig finna sin publik. Marknadsföringen är viktig och det gäller att nå fram i den informationsflod som omger lärarna. Rent praktiskt sköter sedan bibliotekets låneavdelning om utlåningen. Vi hoppas och tror att Jenny Lind och hennes väska ska ut på många resor.

FORSKNINGSFÖRHÅLLANDENA VID DE SVENSKA UNIVERSITETEN KRING MITTEN AV SJUTTONHUNDRATALET –

en undersökning med tre musikavhandlingar ur Fryklunds samlingar som exempel

*Mattias Lundberg*¹

Sedan textförfattaren förra året i en svensk tidskrift dryftat att det under hela sjuttonhundra-talet bedrevs en hel del god musikforskning vid de svenska filosofiska och teologiska fakulteterna har han haft glädjen att bemötas med allt från medhåll och uppmuntrande nyfikenhet till tveksamhet inför själva uppgiften – det senare trots att den resulterande litteraturen under en tidigare period varit föremål för visst forskningsintresse.² Mycket har sedan den perioden skrivits om den moderna svenska musikvetenskapen (c:a 1900 –), något som inte helt bör få överskugga den förutvarande musikteoretiska tradition vilken hos Johann Mattheson prisades som ”in höchster Blüte gestanden”.³ Därför kan det möjligen finnas orsak att lyfta fram några exempel på denna till synes mindre kända lärdomstradition för att visa på vilken frihet och bildningsgrund som karakteriserade dess ämnesinriktningar samtidigt som vi fäster speciell uppmärksamhet på det omfattande bestånd av akademiska avhandlingar som finns i lingvisten och musikskriftställaren Daniel Fryklunds samlingar.⁴

Fryklunds samlingar innehåller något under trehundra avhandlingar försvarade vid de svenska universiteten mellan 1649 och 1833. De är mestadels i quarto-format, men även octavo-volymer förekommer. Stort slitage på många av dem är tecken på återkommande användning, säkerligen från tiden innan de hamnat i samlarens ägo. Vissa är bundna med

---

1 Mattias Lundberg är raritetsbibliotekarie vid Statens musikbibliotek och fil. dr. med avhandlingen *The Tonus Peregrinus in the Polyphony of the Western Church* 2007.

2 Se Broman, 1927, Fryklund, 1928 och Moberg, 1930. Även Broman förundrade sig den gången över att detta källbestånd var föga känt och Fryklund (170–173 och 189–190) påtalade den oreda som rådde i Fétis och Eitners försök att klassificera dessa svenska tryck.

3 ”Und man kann mit Wahrheit sagen, daß so wohl die Theorie, als Praxis der Musik damahls in Upsal, zu jedermanns Verwunderung, in höchster Blüte gestanden sey.” (Mattheson, 1740, 29). Man bör beakta att en del av de män som porträtteras i *Ehren-pforte* själva skrivit sin biografi; kanske var det alltså Burman själv som ville understryka förundran inför situationen.

4 Fryklund testamenterade sitt bibliotek till Musikaliska akademien 1965 och avhandlingarna förvarades därefter i Musikhistoriska museet – efter denna institutions ombildning till Musikmuseet förvaltas hela Fryklunds samling (systematiskt uppdelad) av Statens musiksamlingar.

samma typ av stänkmarmorerade pappryggar som ofta påträffas i Fryklunds musikalie-samlingar. Bland avhandlingarna ges många exempel på tidens populära ämnesval: Roms sju kullar; sammansättningen av jordens inre och härtill naturligtvis många tillämpningar av de huvudvetenskaper som utgjorde den Lutherska bildningens gemensamma instrument: dialektisk tesframställning (vilket utan tvivel gav respondenten stora möjligheter att imponera vid disputationen) samt språkdisciplinerna prosodi, metrik och etymologi.⁵ I europeisk spekulativ tradition finner man även avhandlat människans själ, jättemänniskor och den geografiska placeringen av Edens lustgård.⁶ Fryklund har framför allt samlat tryck från de filosofiska fakulteterna, där ju promotion var vanligast förkommande, och det är också främst här musik behandlas i olika hänseenden. Som exempel ska i det följande tre musikavhandlingar från sjuttonhundratalets mitt undersökas närmare. Förutom att musikteorins tillstånd i Uppsala vid denna tid prisats i Mattheson finns ytterligare skäl att i vår tid fästa uppmärksamheten på den akademiska musikforskningen vid tidpunkten: under sjuttonhundrafyrtioalet genomdrevs nämligen av hattpartiet en reform som kom att förändra omständigheterna för utbildning och forskning på en rad punkter, en utveckling som med stort fog kan sägas förebåda vår nuvarande situation.

VEM SKREV VAD? FÖRHÅLLET MELLAN PRÆSES OCH RESPONDENT

1740 framfördes i ständsriksdagen förslag på reformer gällande examination och disputation vid de svenska universiteten. Dessa strävanden skulle i sin förlängning komma att bli ett sätt för ständerna att utöva kontroll över rikets lärosäten – detta genom att garantera en situation där universiteten försåg den nya handelsstaten med anställningsbara tjänstemän.⁷ Man kan med detta i tankarna ifrågasätta i vilken utsträckning den högt strävande musikteoretiska bildning som de nedan diskuterade disputanderna tillägnat sig var dem till nytta i deras senare gärning som statens ämbetsmän, om det nu inte vore för att de nästan alla var präster. Universitetstjänsterna stod vid denna tid i nära samband med högre pastora- och konsistorietjänster. Disputation inom filosofisk fakultet följde av bevitnat god prästgärning och lektorat vid något stiftsläroverk var en av flera möjligheter att nå det mer

5 Juringius, Zacharias: *Septem colles Romae leviter adumbrans* (Uppsala: Werner, 1728. *præses*: Arrhenius, Lars); Scharff, Johan: *Speciminis physici de structura terræ interna* (Uppsala: Werner, 1718. *præses*: Vallerius, Johan).

6 Nordbäck, Göran: *Disputatio philosophica de mente humana* (Uppsala. Tryckt i Stockholm 1699. *præses*: Vallerius, Harald); Hall, Johan: *Dissertatio historica de gigantibus* (Lund: Berling, 1752. *præses*: [Lager]Bring, Sven); Montell, Anders: *De situ Paradisi* (Lund: Decreaux, 1744. *præses*: [Lager]Bring, Sven).

7 Alla regeringens reformer genomfördes inte, men 1748 stadgades kvoter för hur många som varje år fick promoveras. Att detta beslut genomdrevs verkar inverkat direkt menligt för forskningens kvalitet – det må varit ämnat till en vällovlig konkurrens mellan kandidaterna, men fick uppenbarligen en effekt helt motsatt den avsedda: ”De förståndigare ibland ungdomen, som antingen af egen drifft eller lärares förmaningar åstunda at lämna mogna och öfvertygande prof af sin lärdom, löpa alltid fara at blifwa af skyndsammare och omognare utstängda från graden, til ringa upmuntran för en rätskaffens flit” skrev Sven [Lager]Bring 1754 (87).

eftersträvansvärda doktoratet vid teologisk fakultet – detta synes nämligen nästan uteslutande ha utdelats *honoris causa* ('av hedersskäl', det vill säga på informella meriter). Före prästvigningen hade dessa unga studenter också förvärvat den vid denna tid enda formella lägre examinationsgraden: den teologiska attestatsen – en slags preliminärexamen enligt dansk modell som i Lund överlevt försvenskningensivern. För studenter i Uppsala, Åbo och Greifswald motsvarades denna av en liknande pastorexamen utfärdad av *consistorium*.⁸ Den prästvigde påverkades således inte i praktiken av utbildningsreformen då han redan hade en erkänd ämbetsexamen. Att sedan *doctor theologiæ honoris causa* förlänades dekretalt av H. M. Konungen innebar för prästeståndet ytterligare en avskärmning från hattarnas utilistiska ämbetsstat och dennas inflytande över universiteten. Dessa omständigheter, tillsammans med det faktum att disputanderna som prästkandidater naturligtvis i ytterst möjliga mån var yrkesutövande musiker i vardande, kan möjligen förklara varför snart sagt alla musikavhandlingar vid svenska universitet intill artonhundratalets början skrevs och/eller försvarades som ett led i en kyrklig karriär.

Den grad som erhöles vid disputation i filosofisk fakultet var den högsta som rimligen kunde nås utan längre anställning vid konsistorium eller universitet. Titulaturen var ömsom ”*magister*”, ömsom ”*doctor*”, men motsvarar i praktiken senare tiders magistergrad och kom att bli en relativt vanlig avslutning på studietiden för unga studenter med goda studieresultat och höga ambitioner (om vilket den ofta förekommande informella termen ”*doctor juvenis*” vittnar).⁹ Det kan för en nutida läsare vid första reflektionen te sig självklart att respondenten skulle ha burit huvudansvaret för avhandlingens innehåll, men förhållandet mellan *præsidium*, respondent och opponent var komplicerat. Fryklund, som kände disputationslitteraturen väl och som följt traditionen alltifrån tiden vi nu behandlar fram till tidpunkten för hans egen disputation i Uppsala (1907) har påtalat ett flertal bibliotekstekniska problem som följer av tveksamheter gällande författarskapet till dessa

---

8 1686 års kyrkolag kap. 19 §2 föreskriver att ”Then som således profwes [av sitt domkapitel, bland annat i Hebreiska, Grekiska, Latin, filosofi, homiletik och dogmatik] ther til bequäm, och blifwer lagligen kallad, honom må ordinationen icke wägras”. [1686], 1936, 235. Detta betydde att den som uppfyllde konsistoriets krav inte behövde ha genomgått någon formell examination vid universitet, även om detta var det vanliga.

9 Begreppet används fortfarande (t.ex. i Uppsala universitetsrektor Anders Hallbergs promotionstal 26/1 2007), nu dock betecknande nypromoverade även i de ‘högre’ fakulteterna.

verk.¹⁰ Artikelförfattaren veterligt har man i detta sammanhang aldrig beaktat att Uppsala filosofiska fakultetskollegium 1721 påbjudit att respondenten skulle skriva *pro gradu*-avhandlingen helt själv.¹¹ Det föll härtill enligt stadgad ordning på den som disputerade i den lägre katedern, alltså respondenten, att sammanfatta inte bara de i avhandlingen presenterade teserna, utan också opponerats invändningar däremot. Den frihetstida disputationen vid Åbo har gjorts känd i skönlitteraturen genom Zacharias Topelius – hans scen är författad närmare hundra år efter den tidpunkt då den är tänkt att utspelas, men överensstämmer i det stora med den procedur som då tillämpades.¹² Den äldre bestämmelse som endast medgav tryckning om avhandlingen författats av en professor, står alltså i konflikt med memorialet av 1721 och förefaller – om den någonsin åttlytts – vid denna tid ha tolkats så att præsidiets ansvar inte var olik vår tids doktorandhandledning. *Præses* och *respondens* befann sig i ömsesidig beroendesituation: respondenten bekostade vanligtvis trycket och erhöll genom disputationen graden. Fakultetsprofessorn var å sin sida ålagd att med jämna mellanrum præsidera vid disputationer och hade i dessa en möjlighet att få delar av sin egen forskning utgiven (Gustaf Johan Sommelius och Sven Lagerbrings större verk var t.ex. ursprungligen serier av studentdisputationer). Bedömningen av disputanden kunde i vissa fall således helt vara beroende av försvaret, medan den i andra fall även vilade på avhandlingens innehåll. I de tre nedan diskuterade avhandlingarna ska vi på textkritisk väg försöka utröna fördelningen av forskningsarbetet i de enskilda fallen.

DISSERTATIO HISTORICO DE MUSICA SACRA
GENERATIM ET ECCLESIAE SVIÖGOTHICÆ SPECIATIM

Denna avhandling från 1745 behandlar musikens utveckling och då i synnerhet den svenska. Detta år såg för övrigt den största sammanlagda promotionen i Lund under sjuttonhundratalet: sextiofem promovander inställde sig, ett rekord som på grund av ovan

10 ”På dessa avhandlingars titelsida uppfördes såväl presidenten, den akademiska läraren, som respondenten, studenten. Avhandlingen kunde författas av endera av dessa, och i många fall blir det svårt att avgöra, vilkendera som är författaren.” (1927, 170). Vi bör annars förhålla oss kritiska till den under artonhundratalet obefästa (men alltför ofta citerade) uppgiften att Petrus Ekerman själv skulle ha skrivit samtliga drygt sexhundra avhandlingar på vilka han præsiderat. Askmark kommenterar den tendens som märks bland svenska artonhundratalsbibliografer: ”I allmänhet har man alltför generellt antagit preses vara författare; man måste gå betydligt försiktigare tillväga.” (1945, 115). Sjöstrand menade att när det gällde disputation för graden var studenten så gott som undantagslöst författare (1965, 238). Nuvarande praxis är enligt *Anglo-American cataloging rules* (andra rev. uppl., 2002: 21.27A) att avhandlingar från denna tid får sökelementet för *præses* till huvuduppslag ”unless the authorship of the respondent, defender etc. can be established”. Artikelförfattaren vill här tacka överbibliotekarie Anders Lönn och förste bibliotekarie Anna Lena Holm på Statens musikbibliotek för deras vägledning i katalogiseringsbedömningar av detta slag. I denna artikel används enbart respondenten i referensapparaten, medan fullständiga uppgifter ges i källförteckningen.

11 I ett odaterat memorial i filosofiska fakultetens memorialsamling finner vi att: ”candidati böra själfwa utarbete sina gradualdisputationer” (Uppsala B1 b:15).

12 Topelius [1861], 1901, 96–107.

nämnda reformer kom att stå sig intill modern tid. Traktaten försvarades av den relativt sett inte purunge Jonas Ödman och *præses* var ingen mindre än den just nämnde professor Sven Bring (efter 1769 med adelsnamnet Lagerbring), senare kansliråd och i tre omgångar rektor vid Lunds universitet, en post som vid denna tid var ambulatorisk med ämbetsperioder om ett läsår. Respondenten var bondson född Nilsson i Vrigstad, Småland, 1714.¹³ Jonas Ödman hade påbörjat studier i Åbo 1738, men avrest vid utbrottet av hattarnas Ryska krig.¹⁴ Åbo stad invaderades 1742 och de flesta studenter återvände i slutet av nästföljande år – så alltså icke Ödman. Efter disputationen gifte han sig, tillträdde en pastorsadjunktur i Bringetofta, Växjö stift, men avled redan 1748.

Trots att Bring vid tidpunkten för Ödmans disputation var relativt ung och själv ej ännu promoverad torde han redan vid denna tid besuttit en unik förtrogenhet med svenska källor från den period verket omfattar. Under senare tider kom hans monumentalverk *Swea rikes historia* ofta att åberopas i musikavhandlingar, men själv var han inte direkt begiven på musikstudiet.¹⁵ Musik vidrörs relativt sällan i hans egna verk, varför man försiktigt kan förmoda att Ödman initierat avhandlingsarbetet och troligen bidragit mycket till dess utformning. Hattpartiets ovan nämnda reformförslag förespråkade, utöver en filosofisk fundamental fakultet, tillämpade ämbetsgrader (inte helt olika vår tids yrkesexamen) och ifrågasatte därigenom den traditionella disciplinindelningen och den brokiga flora av ämnen som kunde ventileras vid magisterpromotionerna. Kunde då verkligen en avhandling som *De musica sacra* anses vara ett lämpligt prov på Ödmans duglighet som provinspräst? Säkert är att hans *præses* framträdde som kritiker av reformförslaget genom att försvara den universitetstradition som rymmer musikhistorisk forskning, men detta på ett sätt som undergräver vetenskapsgrenens forna ställning:

... at man wid sådant tilfälle intet hållit sig innom den trånga gräntz, som hwar och ens profession föreskrifwer, utan ock efftersett, huru ungdomen i andra för des ändamål nyttiga wetnskaper blifwit updragen, hwilket så mycket lätare kan wärkställas, som *consistorium* wid förslagers uprättande til lediga professioner alltid hafwer afseende på sådana ämnen, som yämte tienlig insikt uti den sysla, til hwars beklädande de egentligen föreslås, äfwen äga förfarenhet uti andra för en *academicus* oumgångeliga wetnskaper ... Man har likwäl ordsak at til vidare ompröfwande underställa om icke et *compendium theologicæ dogmaticæ, historia patriæ* och *universalis*,

---

13 Han tog sig själv namnet Ödman med denna stavning och ingår således inte i den berömda prästsläkt vilken kulminerade med Samuel Ödmann.

14 Se *Album studiosorum Aboensis* I: 373 samt *Consistorii academici Aboensis* XIV: 218; 234; 270; 361 och 430. Här framgår även, föga förvånande med tanke på Ödmans enkla bakgrund, att han var stipendiat. Åbo akademis matrikel för åren 1640–1816 förstördes i stadsbranden 1827 – alla nu tillgängliga uppgifter kommer från ett bevarat index och från konsistorieprotokoll. Även i Lund är källsituationen svag, då examens- och promotionsprotokollen i filosofiska fakultetens arkiv tar sin början först 1797.

15 I-IV (1769–1783). Han var *inspector musices* men detta befättningsuppdrag verkar i Lund varit en formenlig ansvarssyssla olik motsvarigheten i Uppsala. Artikelförfattaren har inte kunnat hitta några referenser till ett musikintresse i den omfattande panegyriken efter Bring.

arithmetican och geometrien äro til sin nytta af samma widd, som de af sielfwa utskåttet nämde wetnskaper.¹⁶

Detta yttrande är ställt till Kungliga uppfostringskommissionen, som i sina reformsträvanden bland annat förespråkade att universiteten skulle bedriva undervisning, medan forskningen skulle ombesörjas på uppdrag av den nationalekonomiskt orienterade Vetenskapsakademien.¹⁷ Bring försvarar det äldre polymathiska idealet gentemot det merkantilistiska tjänstemannauniversitet som slutligen kom att bli den 'svenska modellen' från och med det tidiga artonhundratalet. Återigen ser vi här gradualavhandlingarnas viktiga roll för de præsiderande professorerna, eftersom de enligt rådande organisationsmodell genom dem hade stora möjligheter att få egen forskning av trycket (kan det vara en tillfällighet att Bring illustrerar sin ståndpunkt med exempel från egna specialområden?). Man anar här det vetenskapsideal som har format den moderna synen på humaniora: Bring försvarar de under hans *praesidium* diskuterade ämnesvalen som en slags hjälpkunskap, vilket för en merkantilist måste ha förefallit helt okontroversiellt då det påminde om synen på de sköna konsternas praktiska utövande inom adel och högre borgerlighet.

Huvudförfattaren till *De musica sacra*, vare sig han nu hette Bring eller Ödman, avhandlar inledningsvis musiken i de Israelitiska, Egyptiska, Grekiska och Romerska kulturerna – först enligt den vid detta laget väl befästa uppfattningen att Juval uppfann den av människor kända musiken.¹⁸ Denna teori sammanförs dock här med källuppgifter om Apollo (med tillhörande kult) som den förste musikodlaren. Just denna typ av spekulatio skulle komma att te sig märklig för gustavianismens musikhistoriker, men är ett prov på källkritisk behandling som är ovanlig i svenska avhandlingar från tiden då synen på hellenistisk kultur antagit svärmisk karaktär. En bondestudent på 1740-talet stod dock utanför denna kulturfär och kunde betrakta de till synes motsägelsefulla teorierna som en syntes:

*Colebatur olim apud Græcos Apollo, quod musicam invenerit, & quoniam nomen eius nec abhorret adeo a Jubale, existima[ve]runt nonnulli eruditorum, Jubalem & Apollinem eundem esse.*¹⁹

(Apollo tillbads fordom hos Grekerna därför att han uppfunnit musiken, och då hans namn ej heller är så olikt Juval, menade åtskilliga av de lärde att Juval och Apollo är densamme.)

Författaren förlitar sig i sin beskrivning av den tidiga ”*musica sviogothicae*” främst till Tacitus (vilken han synbarligen läst i Lipsius utgåvor) och Plutarkos. Den senares

---

16 [Lager]Bring, [13/10 1750], 1907, 75–76 och 78.

17 Till och med hattpartivänner som Carl von Linné motsatte sig detta förslag (se Lindroth, 1978, 23).

18 Se 1 Mos. IV:21

19 Ödman, 9.

”υπερβωρεων” (’yttersta norden’) tolkas som en direkt hänvisning till Svea och Göta riken.²⁰ I stort ses germaner annars som en sammanhållen kulturgrupp och de spår av Rudbeckianism (chauvinistisk framställning av Sveriges roll i världshistorien) som ändå möter läsaren är nästan alla försök att placera in det svenska språket i romansk etymologi på ett ganska vågat sätt. Med exempel citerade från Tormod Kolbrunarskald och Snorre Sturlasson (kallad ”*nobilissimus noster historicus*”) tecknas musikhistorien som om nationalstaten alltid funnits. I samband med detta hänvisas också till Johan Peringskiöld och Thomas Bartholin den yngre. Dessa referenser låter med viss säkerhet förmoda Brings aktiva medverkan i avhandlingen.²¹

Kanske är *De musica sacra* det tidigaste historieverk som något ingående behandlar birgittinskt *officium* från protestantiskt perspektiv. Författaren citerar även Alcuinus av York (c.735–804), en författare långt utanför tidens vanliga läroverks-käpphästar. Med de helt säkert ytterst fåtaliga (om några? – artikelförfattaren känner inte till någon annan) referenser till Alcuinus i samtida svensk litteratur i beräkningen tyder detta på en högt specialiserad lärdom på musik- och liturgiområdet. Martin Gerbert, den store pionjären inom kritisk liturgiforskning, hade vid denna tidpunkt inte publicerat en enda skrift! I jämförelse med avhandlingar över doktrinära ämnen är musikkvitterationerna generellt sett väl uppdaterade beträffande källbestånd. Så nämns t.ex. i de *De musica sacra* Matthesons lovprisning av den svenska musikens teori och praxis, liksom samtida inhemska musiker som Johann Helmich Roman.²² Det organologiska särintresset som senare fann uttryck hos Abraham Abrahamsson Hülphers och därefter likartat i snart sagt alla avhandlingar presenterade vid stockholmsakademierna märks även här, främst i diskussionen av den medeltida musiken. Författaren uppehåller sig vid detaljer rörande liturgisk klockringning, något han föreställer sig som ett slags ackompanjemang till kyrkosången. Begreppet ”*medium ævum*”, vilket går tillbaka på Flavio Biondio (1392–1463), hade varit det allmänt använda vid de svenska universiteten åtminstone sedan sextonhundratalets slut, på musikens område senast i en avhandling försvarad av Georg Vallerius under Johan Arent Bellmans *præsidium* år 1706.²³ Trots detta används det knappast alls i *De musica sacra* – vanligare är: ”*pontificium ævum*” en terminologi som förefaller relativt opåverkad av den så kallade ’upplysningens’ historieuppfattning.²⁴

Den provinsiella och luthersk-ortodoxa bakgrunden till denna avhandling gör den till en liten och obetydlig, men dock unik, motpol till samtida centraleuropeiska liturgivetenskapliga verk. Avhandlingens författare kan inte ha varit förtrogen med Gerbert, Padre Martini eller någon annan musikhistoriker, utan närmar sig exempelvis Bremenstiftets

20 Ibid. 27–28.

21 Hans mycket senare *Svea Rikes historia* I och II visar ett snarlikt beroende av dessa källor.

22 Ödman, 3.

23 *Dissertatio gradualis de antiqua et medii ævi musica* (Uppsala, 1706: Werner).

24 På folkspråket finner man ofta senare ”den påfwiska tiden” både hos Dalin och [Lager]Bring. Vad gäller vårt ämnesområde använder Hülphers nästan uteslutande denna term.

liturgi under den första svenska missionstiden med bakgrundskunskap enbart från nordiska källor (*Vita Ansgarii*, Snorre, landskapslagarna &c.). Tillgång till kontinental verk eller en företagen *grand tour* hade helt omöjliggjort detta perspektiv.

RATIONEM METRICAM CANTUUM IN ECCLESIA PATRIA HODIE USITATORUM

Denna uppsalaavhandling (ung. 'Metriken i de sånger som idag används i vårt lands kyrka') upprätthåller den distinktion mellan "rithmus" (rörande accent och rim) och "ratio" (rörande metrisk versbyggnad, då ansedd som 'logisk') i den medeltida språkläran som givit vårt folkspråk begreppet 'rim och reson'. Den försvarades hösten 1754 av Zacharias Lars Medén på *auditorium maius* i den under Karl IX uppförda akademibygnaden.²⁵ Medén erhöll graden vid promotionen sommaren därefter. Han var född på Frösön 1725 och den 9/2 1742 skrevs han tillsammans med fyra andra jämtar in i Uppsala.²⁶ År 1750 upptas han som informator åt den västerbottniske studenten Christianus Fluor och året därefter tillika åt härjedalingen Laurentius Nordenberg. 1751 nämns Medén som *curator nationis* (ung. 'nationsordningsman') för Norrland och *præceptor* ('instruktör').²⁷ Detta år svarade han även på avhandlingen *Monumenta politico-ecclesiastica ex archivo palmskiöldiano* (med Olof Celsius den yngre som *præses*).²⁸ Dessa uppgifter sammantagna tyder på höga ambitioner, utmärkta studieresultat och blygsam ekonomi – informatorssysslan fördröjde ofta studietiden och utfördes redan under de egna studierna främst av mindre bemedlade studenter. Medén blev efter att ha lämnat Uppsala först adjunkt vid sin gamla trivialskola på Frösön, sedan lektor och bibliotekarie vid Härnösands gymnasium, kontraktsprost i Gudmundrå och notarie vid domkapitlet i Härnösand.²⁹

Præses för Medéns försvar var domprost Lars Hydrén. Liksom i Ödmans fall förefaller det även här som om 1721 års önskemål om respondentens huvudansvar för avhandlingens utformning hörsammats. Närheten till Palmskiölds samling, utgåvan av vilken Medén tre år tidigare försvarat *pro exercitio* ('för övnings skull'), framträder även i hans gradualavhandling. Över huvud taget märks flera slående överensstämmelser i avhandlingarna trots att de båda teologie doktorerna Celsius den yngre och Hydrén stod långt ifrån varandra vad gäller expertis och särintressen. *Ratione metricam cantuum* tangerar även *De musica sacra* med avseende på vetenskapsmetod men är mindre omfattande och skiljer sig jämväl i en rad andra avseenden. Den står i en essentiellt upsaliensisk tradition av metrikstudier i det svenska språket, med härstamning från Petrus Lagerlöfs

25 Denna låg sydväst om domkyrkan vid nuvarande Riddartorget och revs på 1770-talet.

26 Uppsala universitets matrikel II: 307.

27 Ibid. III:9.

28 Medéns respondens är en av de första i en rad disputationer som tillsammans utgör en utgåva av kyrkohistoriska dokument från Palmskiölds samling, Uppsala universitetsbibliotek.

29 Bucht, 1920, 28. Medén ansvarade för läroverksbiblioteket 1774–1783 och nämns som "Not. Cons. Ad. G." av Hülphers 1780 (45). 72-årig tillträdde han i Gudmundrå våren 1797 men avled redan samma höst. Hans bibliotek om 205 volymer testamenterades till läroverket.

undervisning på sextonhundratalet.³⁰ Lagerlöfs versteori underbyggde den svenska skaldekonsten, vilket garanterade uppföljning i många avhandlingar rörande litteratur. Medén, däremot, tillämpar samma metriklära på den svenska församlingssången, såsom den senast presenterats i 1695 års psalmbok och 1697 års koralbok. Hans avhandling hade föregåtts av viss kritik av dessa, mycket av vilken finns samlad i *Presteståndets arkiv*.³¹ Ferdinand Zellbell den äldre, bland andra, förespråkade med sina egna koralförslag en anpassning av koralboken till den sångpraxis som fanns i församlingarna (i detta fall, får man förmoda, i huvudstaden).³² Författaren till *Ratione metricam cantuum* däremot, leder inte sitt resonemang till sådana slutsatser, utan försöker blott beskriva bruk som tydligen blivit nödvändiga i användningen av koralboken. I många fall gäller detta när verserna med visst godtycke lagts under koralmelodierna, men det finns också fall när en uppförandepraxis som frångår den i koralboken föreskrivna påpekas, trots att inget syllabiskt underläggsproblem föreligger. Ett sådant fall är exempelvis melodi nummer 56, *Wår Gudh är oß en wäldig borg* (1536 års översättning av *Ein feste Burg ist unser Gott*), där Medén menar att i frasen ”på macht eller list hafwer han eij brist” (Ex. a), ”hafwer” kontrakteras till ”har” (Ex. b):

Ex. a

På macht el - ler list haf - wer han eij brist;

6 5 7 6

Ex. b

På macht el - ler list har — han eij brist;

6 5 7 6

Detta anförs som exempel på ”*crasis*”, men denna klassifikation har i Fryklundexemplaret strukits med bläck av någon läsare som i stället infört ”*syncope*” i marginalen.³³ Detta är helt visst en bättre beskrivning, eftersom *crasis* antyder en vokalfusion, medan

30 Här har ett mycket rikt bestånd av avskrifter bevarats. En kärnfull sammanfattning finns i handskriften R 324, Uppsala universitetsbibliotek. Lagerlöfs föreläsningar kopierades landet runt under hela sjuttonhundratalet. För en överblicksstudie av denna dissemination, se Wahlström (1900). Lagerlöf präsidierade själv vid dryga hundratalet disputationer. En synnerligen viktig publikation blev dessutom hans *Brevis introductio ad poesin suecanam* (Göteborg: Poppelman, 1736).

31 Riksarkivet: PA K. 170–172. Metrikunderlägget kom efter bildandet av 1764 års psalmbokskommité att diskuteras ytterligare i samband med den så kallade ”Prof-psalmboken”.

32 Memorial i Linköping B130.

33 Medén, 13.

författarens exempel alla förlorar en stavelse genom utelämnad vokal: ”ynk’lig”, ”ång’st”, ”himm’len”, ”männ’ska” &c. Av handstil och bläcktyp att döma förefaller denna korrektion vara samtida med trycket – kanske härrör den från själva disputationen. Om man jämför de två ovanstående exemplen i sitt källhistoriska sammanhang är det uppenbart att Medéns tankar var representativa för tiden: den tryckta koralboken (Ex. a) ger som synes fem stavelser till strofen ”hafwer han eij brist”, vilket skulle ge en melism (Ex. b) i Medéns talspråksnära textversion. Den senare stämmer däremot perfekt syllabiskt med en koralhandbok av Olof Westmann (1731).³⁴ Även koralhandskrifter av Brick (1736), Forsberg (1752) och Palmstedt (1754) överensstämmer med detta textunderlägg, men dessa förefaller gå tillbaka på Zellbells välkända tabulatur.³⁵ Avskrifter angivna såsom Zellbells egna (1749) ger däremot ett åttondelsförslag som fyller ut det tomma terssprånget och resulterar i fem stavelser, precis som 1697 års tryck.³⁶ Det inbördes förhållandet mellan Westmanns och Zellbells koralböcker är omtvistat och artikelförfattaren vill inte beröra detta ämne här. Anledningarna till vår betoning av Westmann i detta sammanhang är (i) att denna källa är äldre än alla de nämnda Zellbellavskrifterna; (ii) Medéns koppling till Härnösands stift och stad, där just nämnde Westmann var verksam som organist efter sina Uppsalastudier; (iii) att koralerna 4–7 inte upptas av Zellbell, men väl av Westmann och Medén. Harald Göransson har framfört hypotesen att Anders Zellbell, Ferdinands bror och organist i Uppsala under Westmanns studietid där, kan ha varit länken mellan de två psalmbokskritikerna.³⁷ Medén ger i sin avhandling på detta sätt ord och motiv till det som annars framstår som märkligt i koralhandskrifternas textunderlägg.

Ratione metricam cantuum vittnar om oerhört höga krav på metriken i sången på folkspråket. Norlind kunde skriva att ”såväl i konstmusiken som i den kyrkliga koralmusiken rådde under denna tid, vad textens metrisk behandling beträffar, barbari”.³⁸ *Ratione metricam cantuum* utgör en markering i motsatt riktning, visserligen bara en from önskan långt ifrån det inflytande som Zellbells revisioner verkar fått, men tillräckligt spridd för att skapa förvåning inför det faktum att både Norlind och Moberg menat att den ”berörde blott musiken rent tillfälligtvis” och i sammanhanget bortsett från både den och materialet i *Presteståndets arkiv*.³⁹ Gösta Morin konstaterade att av det material vid svenska arkiv

34 Boken är fortfarande i privat ägo – kontakta artikelförfattaren för uppgifter om nuvarande ägarförhållande.

35 Brick, Forsberg och Palmstedt finns alla i Statens musikbibliotek (Koralhds A 4, A 20 resp. A 17). Zellbelltabulaturen är Koralhds A 1.

36 Kungliga biblioteket S.120 och 121. Ytterligare en textunderläggstyp, t.ex. i handskriften Leufsta Bruksaml. MS 36 (mikrofilm i Statens musikbibliotek) ger strofen på sex stavelser, med samma tonhöjdsordning som den 1697 års tryck – med tanke på tonupprepningen både på *c* och *a* torde detta innebära tre toner på ”har”, snarare än två på den andra stavelsen i ”haf – wer”.

37 Göransson, 1999, 16. För vidare spekulation över denna hypotes kan noteras att Hydrén som domprost oundvikligen bör ha haft stort samröre med domorganisten.

38 Norlind, 1901, 97.

39 Norlind, 1937, 41. Moberg skriver: ”... *das musikalische Interesse sozusagen latent vorhanden, aber von anderen Wissenszweigen absorbiert war.*” (1930, 17).

som stått honom till buds framgår bestämt betydelsen av Zellbells koralboksalternativ då majoriteten av de många andra koralböckerna ansluter till den – ”de avvika emellertid samtliga i större eller mindre grad från originalet”.⁴⁰ Till detta kan alltså fogas, enligt de tre indikationerna ovan, att *Ratione metricam cantuum* på flera punkter (av vilka vi här bara redovisat en) möjligen anknyter först och främst till Westmanns förslag, varför den förtjänar långt större uppmärksamhet än vad denna begränsade artikel tillåter.⁴¹

SPECIMEN ACADEMICUM DE CHORO

Av denna avhandling, försvarad av Pehr Flodmarck 1751 under Hydréns *praesidium*, finns i Fryklunds samling två exemplar, båda i utmärkt skick. Här behandlas körens funktion i det klassiska grekiska skådespelet. Hydrén är själv en av gratulanterna, vilket berättigar en försiktig förmodan att också Flodmarck stått för sin avhandlings utformning. Respondenten föddes i sörländska Floda (av vilken by Flodmarck troligen är en toponym) 1722 och skrevs in i Uppsala 1746. Han förefaller aldrig ha låtit prästviga sig, utan dröjde i stället efter promotionen kvar i Uppsala som privat informator.⁴² Efter att ha återvänt till Sörmland äktade han en Helena Beata, född Dalén, änka efter Nyköpings stadsuppbördsman och hospitalsföreståndare Andreas Jonæ Liungh. Flodmarcks livsgärning blev den som rektor vid Nyköpings trivialskola i mer än fyrtio år, under senare tiden med professors titel.⁴³

De choro är skriven på lödligt latin och har en mycket klarare struktur än de två ovan nämnda uppsatserna: med utgångspunkt från fem aforismer diskuteras körens funktion i det grekiska dramat. Inledningsvis slås en etymologi fast, vilken även betydelsemässigt sammankopplar bruken av ”χορός” (’kör’) i Plutarkos och Lukas evangelium.⁴⁴ Otypiskt för avhandlingar från denna tid är det sätt på vilket författaren utan större utsvävningar håller fast vid det centrala ämnesområdet: diskussionen behandlar med berömvärd klarhet huvudsakligen den atenska kulturen och kompletterande exempel från judisk och romersk tradition citeras endast som belysande jämförelser. Här fastslås körens roll som en köns- och åldersheterogen institution, ansvarig för såväl vokal och instrumental musik som för *γυμναστική*, den dramatiska dansen. Dessa ska dock efter hand ha delats i två

---

40 Morin, 1933, 120.

41 En mer ingående undersökning av metriken i svenska koralhandskrifter från tidsperioden i fråga presenterades på Svensk koralregistrants seminarium vid Lunds universitet den 22 oktober 2007. En kopia av studien kan beställas av Svensk koralregistrant vid Musikvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.

42 Han står upptagen som *praeceptor* åt en annan student år 1755 (Uppsala universitets matrikel III: 38).

43 Han lät trycka två förteckningar över sina meriter: *En 30 års arbets-kedja uti private informations-wärket* och *Rector P. Flodmarks 40 års arbets-kedja uti private informations-werket* (Nyköping, 1773 respektive 1783). Här framgår att han allt sedan ungdomen haft privatelever, däribland flera prost- och biskopssöner, bl. a. sin handledares son Lars Hydrén den yngre.

44 Flodmarck, 2.

specialistgrupper eftersom den senare påverkade den för sången viktiga andhämtningen.⁴⁵ Vi kan härvid notera att Flodmarck under sitt rektorat låtit införa ”ett slags gymnastik” i trivialscoleklasserna, något som förefaller vara en direkt tillämpning av idéerna i den avhandling han försvarat – för hattpartireformens vidkommande tycks han här ha träffat sitt rätta snilleval!⁴⁶

I den tragiska genren framstår Thespis, Aeschylus och Sofokles som tre nydanare av körens uppgifter. Efter beskrivningar om scenformationer och placering ges exempel på specialbefattningar i kören, varvid ”*choryphaeus*” beskrivs som den som först intonerar sången (med tanke på ordets mer allmänna betydelse i latinet är etymologin intressant) och ”*chorodidascalus*” som den som leder och styr (”*ducendo & regendo*”) ensemblen.⁴⁷ Den senare framställningen, liksom sättet på vilket ”*chorocitharista*” beskrivs som en ackompanjator, kan i detta sammanhang hjälpa oss att förstå hur man kunde uppfatta sin tids sceniska musik som så närliggande det grekiska dramat. Vad gäller modal teori har författaren påverkats mer av västromersk tradition än av grekisk. Trots den historiografiskt informerade framställningen av grekisk moduslära är det uppsatsförfattarens egen upplevelse – starkt påverkad av Gerhard Johann Vossius (1577–1649) – som gäller i bedömningen av vilka *modi* som bäst passar vilken typ av scen:

*Variabant vero modi illi harmonici, pro ratione varii argumenti fabulae. Sic in Tragœdia modus Phrygius locum habere non potuit, maxime autem Doricus, utpote qui majestatem adferat, & Lydius, qui lamentis constans argumento tragico quam convenientissimis sit. In Choro autem Comico usi sunt olim harmonia triplici, Dorica, Phrygia & Lydia; quod institutum est Sacadis, cujusdem Argivi, qui chorum canere ita docuit, ut ne intermischerentur tres illi modi.*⁴⁸

Dessa olika *modi* skiljer sig från varandra i enlighet med pjäsens handling. På så sätt kan inte frygiskt *modus* ha någon plats i tragedin, vilket däremot desto mer är fallet med det doriska, vilket har en storartad effekt, och det lydiska, vilket är mycket passande i en tragisk handling, eftersom det består av klagan. I komedins kör använde man förr en tredubbel harmoni – den doriska, frygiska och den lydiska – ett bruk som införts av Sakados av Argos, som lärde kören att sjunga så att dessa tre *modi* inte sammanblandades.

---

45 Ibid. 9–10.

46 Fixeringen vid det s.k. snillevalet, alltså begåvningsurvalet gällande statsnyttiga tjänster är karaktäristisk för tidsperioden och är delvis en reaktion på att ämbeten inte sällan tillsatts på bördsmässig snarare än meritmässig grund. Ruder (1737) beskriver detta främst ur statens perspektiv. Se Lundahl, 2005 för en god översikt över antagningsvillkor och utbildningsmål under tidig modern tid i Sverige. Flodmarck verkar inte uppmärksammas i sammanhanget ’den svenska gymnastiken’, varför dessa uppgifter möjligen skulle kunna leda till någon mindre omprövning av den nu länge reproducerade uppfattningen att det inte fanns någon som helst tillämpad gymnastik före Pehr Henrik Lings gärning (se till exempel Sundbärg, 1901, 321). Huruvida så är fallet ligger dock helt utom artikelförfattarens kompetens att bedöma.

47 Flodmarck, 10.

48 Ibid. 11. Artikelförfattaren har här tillfälle att tacka Prof. Anders Piltz för rådgivning i översättningen av dessa avhandlingstexter.

Den sista meningen måste vara en hänvisning till Pseudo-Plutarkos *De musica*, vilken tillskriver Sakados ett stycke för Aulos med en strof i dessa respektive modi. Det råder ingen tvekan om att Flodmarck varit bekant med distinktionen mellan beskrivning av *oktōēchos* i grekisk litteratur och den medeltida tradition till vilken denna indirekt gav upphov. Trots detta närmar han sig inte den grekiska teorin utifrån dess egna huvudkällor utan genom senare latintexter, vilket förklarar hur modalitet likväl främst kunde betraktas som klangligt fenomen snarare än som mekanistisk-fysikalisk patetik. Via Plinius den äldre kopplar författaren till exempel samman frygiskt *modus* med rörbladsinstrument från Frygien (på den anatoliska halvön, i nuvarande Turkiet). Fördelningen mellan *præses* och respondent kan i fallet *De choro* inte med säkerhet fastslås. Under alla omständigheter ärade Flodmarck livet ut Hydrén för dennes fromhet och lärdom, vilket framgår tydligt i en gratulationsskrift av 1799 till Anna Helena Odhelia, där också musik förs på tal.⁴⁹ Det sätt på vilket Flodmarck förefaller ha velat tillämpa kunskaper från avhandlingsarbetet i sin statsmannatjänst påminner inte så lite om Marcus Meiboms strävanden vid Drottning Kristinas hov, även om Flodmarck naturligtvis var långt från Meiboms magnitud beträffande vitterhetsdjup och internationell ryktbarhet.

VARFÖR RESPONDERA PÅ ETT MUSIKALISKT ÄMNE?

Att ett lyckat disputationsförfarande i ett väl valt ämne tillsammans med rätt dedikationer och gratulationer i trycket nog kunde fälla avgöranden i ämbetsmannakarriären både för den som präsiderade och den som försvarade antyds vid återkommande tillfällen i prästeståndets riksdagsprotokoll – som exempel kan citeras:

Reverendiss. Præses anmälte, det *mag:r* Murén dedicerat des hållne *disputation pro rectorate* wid storscolan härstädes [Stockholm], til riksens ständer, samt meddelt exemplar til ståndet af samma arbete, hwilket nu ibland ledamöterna utdeltes.⁵⁰

Den här omtalade avhandlingen försvarades i Uppsala och skulle enligt vår tids taxonomi kallas 'pedagogisk'. Respondenten Carl-Johan Strömfeldt blev på detta sätt känd bland prästkollegium samtidigt som han vann graden.⁵¹ Flera samverkande orsaker, bland vilka hattarnas av den så kallade 'upplysningen' påverkade pragmatismen var den avgjort viktigaste, bidrog vid århundradets mitt till en dittills oanad behovsprövning av magistergraden, där man av skäl som redan vidrörts sökte inskränka promotionerna: För Åbos del diskuterades 1746 i prästeståndet att endast den som själv präsiderat vid disputation skulle förtjäna graden.⁵² Vid samma ståndsmöte meddelas även att inte fler präster i landet bör examineras än av vad domkapitlen har behov – som synes i öppen konflikt med 1686

49 Skara stiftsbibliotek, Knösiska samlingen 54 C.

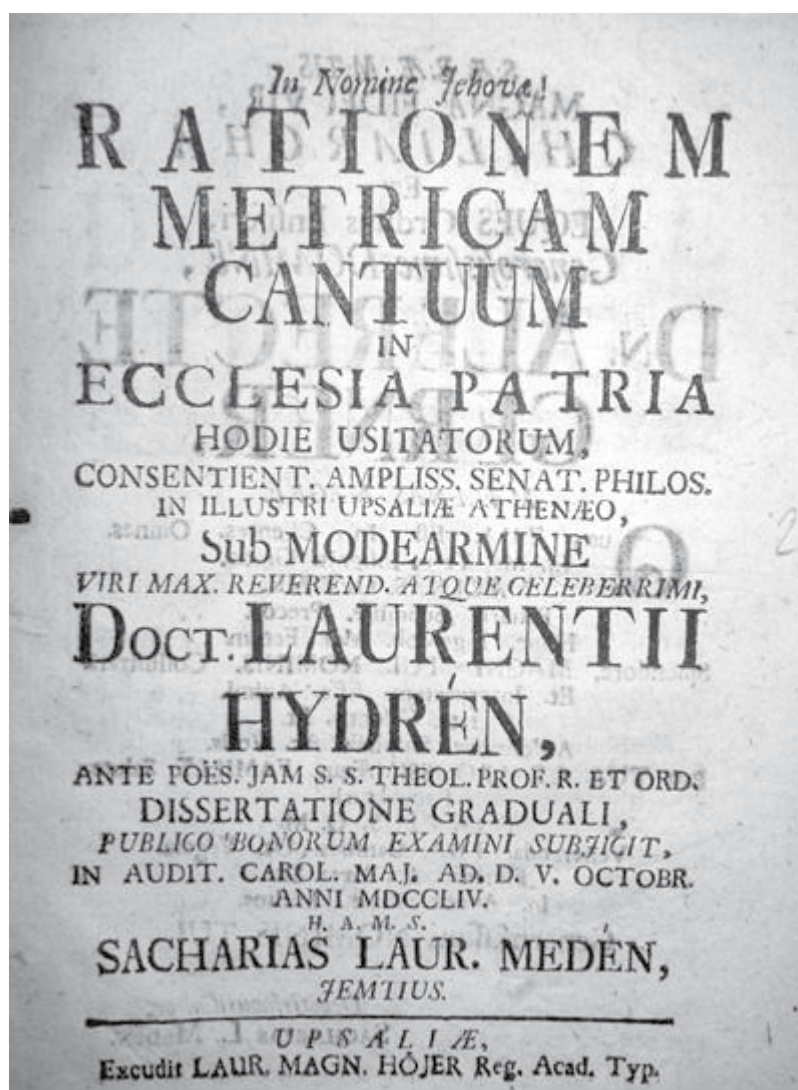
50 Prästeståndets riksdagsprotokoll 19/5 [1741], 1994.

51 Strömfeldt, 1741. Ett exemplar av avhandlingen finns på Kungliga biblioteket.

52 Prästeståndets riksdagsprotokoll 1/10, 1746.

års kyrkolag kap. 19 § 2.

För att förstå varför man under dessa omständigheter önskade respondera på ett musikaliskt ämne bör vi se närmare på studenternas situation. Även om en inflytelserik *præses* naturligtvis kunde genomdriva ämnet i vilket fall som helst kunde en disputation vara såväl en risk som en möjlighet. Vid en närmare genomgång av alla avhandlingar i Fryklunds samling slås läsaren av att i stort sett alla musiktraktater försvarats av en viss typ av magistrar. De representerar en grupp teologistudenter inskrivna som ”*smolandus*”, ”*dalecarlius*”, ”*jemtius*”, ”*ostro-bothniensis*”, ”*lappo*” eller vad de än må vara, men ytterligt sällan ”*holmiensis*” eller ”*uplandius*”. De återfinns över huvud taget aldrig bland de som ”*nobilis*” inskrivna, de musikvänner som kort därefter började sammankalla till musikaliska och vittra sällskap i huvudstaden och om vilka bedrivits så mycket efterforskning i senare tid.

Titelsidan till den avhandling som Medén försvarade för graden i filosofisk fakultet. Notera tryckfelet "modearmine", en av många påminnelser om att dessa avhandlingar i regel var typografiska hastverk.. Foto: Mattias Lundberg, Statens musikbibliotek.

Musikmagistrarna hade studieresultat i det övre bandet av studentantalet – detta har i våra tre fall redan bevitnats och intygas ytterligare av de sammantagna omständigheterna att de disputerade sent på terminerna just under den tid då man sökte minimera antalet kandidater samt att de därtill kort efter studietiden avancerade till höga befattningar i sina provinser (detta hade säkerligen även skett i Ödmans fall, om han inte avlidit redan under sin adjunktstid). Sällan hör författare till dessa musikavhandlingar till de anrika prästsläkterna – i typiska fall är de präster i första (som i Ödmans fall) till tredje generationen. Långt från ’fritänkare’ och ’upplysningsmän’ började och slutade deras liv i en Luthersk-ortodox lärdomstradition med närhet till jord- och skogsbruk i landsändar där allt essentiellt (inte minst musikaliskt) var detsamma som under den karolinska stormaktstiden. Deras ansvar, oftast som de enda ståndspersonerna i bygden, vilade på ett förtroende för stabilitet och konservatism; i den mån hattarnas kyrko- och universitetspolitik alls angick dem måste den ha uppfattats som radikal och oansvarig.⁵³ Om dessa omständigheter synes en otillräcklig förklaring till bondestudenternas och provinsprästsönernas överrepresentation vid disputationer i musikaliska ämnen måste vi också ta i beaktning att teologiska ämnen i ett kungligt brev av 1749 förbehålls den teologiska fakulteten varvid den filosofiska helt förbjöds behandla dessa – flera *doctores juvenes* hade tidigare sett sina karriärvägar i praktiken stängda efter att ha disputerat på Leibnizskt eller Wolffianskt orienterad avhandling. I en situation som denna var musiken däremot ett okontroversiellt ämne. Om att mer privilegierade studenter med akademisk stamtavla och biskopsambitioner tidigare kunde försvara vitt skilda ämnen med teologisk ansats inom filosofisk fakultet vittnar avhandlingarna av bröderna Wallerius under tjugo- och trettioatalen.⁵⁴ Slutligen kan förklaringen möjligen även sökas i tidens snillevalsfixering, vilken föranledde att man redan i trivialskealdern såg den praktiska musikundervisningen som främst förbehållet ”de som sig til *sacros ordines* ärna”.⁵⁵

AVHANDLINGARNAS SPRIDNING OCH BETYDELSE

Eftersom de traditionella humanistiska discipliner till vilka musiken hörde ej avhandlades på folkspråken var de tillgängliga för läsare över hela världen, något som naturligtvis inte gällde de gustavianska avhandlingar på svenska som uppmärksammats mest av senare tiders musikforskning. Exemplar av Ödmans avhandling finns förutom vid minst sju institutioner i Sverige, två i nuvarande Finland och en i Danmark även i Bibliothèque Royale de Belgique, Bryssel, National Library of Scotland, Edinburgh och Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, Göttingen, vid denna tid tveklöst det mest tillgäng-

---

53 Se [Lager]Bring, citerad ovan. Vad gäller prästerskapets dubbla lojaliteter gentemot provinsen och den centraliserade nationalstaten finns en omfattande litteratur, som berikats ytterligare med goda studier under de senaste åren: se t.ex. Ihalainen, 2005 och Winton, 2006.

54 För en diskussion i detta ämne, se Lindroth (1978, 518–521).

55 *Project til en förbättrad och förnyad ordning för scholar och gymnasier* (1760), kap. 8 § 3.

liga och ansedda biblioteket i världen, sannolikt även med det mest omfattande beståndet.⁵⁶ Medéns avhandling finns i liknande bestånd i Norden, dessutom på Bibliothèque nationale, Paris och British Library, London.⁵⁷ Sistnämnda exemplar har ingått i det bibliotek som sammanställdes av George III. Göttingenexemplaret av *De musica sacra* är i synnerligen intressant med tanke på Martin Gerberts kontakter med biblioteksmannen och juridikprofessorn Johann Stephan Pütter vid detta universitet. Det är inte orimligt att Gerbert faktiskt kan ha läst Ödman, i synnerhet som det är känt att han på 1760-talet ivrigt sökte källor rörande nordeuropeisk musik- och kyrkohistoria, troligen under arbetet med sina *Vetus liturgia alemannica disquisitionibus præviis* och *Monumenta veteris liturgiæ Alemannicæ*.⁵⁸ Att ett exemplar tillhört den för artonhundratalets musikforskning så inflytelserike François-Joseph Fétis (1784–1871) är självfallet också värt att notera.

Att denna svenska vetenskapstradition fått viss spridning i Europa framstår ironiskt om man ser till den provinsiella horisont som följde av de svenska studenternas begränsade tillgång till centraleuropeiska standardkällor på musikområdet.⁵⁹ Läsaren slås i stället främst av författarnas närhet till källor av fyra typer, förutom (i) Bibeln och Luthers skrifter, även:

- (ii) Klassiska: Aristoteles, Euklides, Aristoxenos och Plutarkos bland grekerna, Quintilianus, Plinius den äldre och Tacitus bland romarna.
- (iii) Kyrkofäder: främst de afrikanska, Tertullianus och Augustinus, men även Ambrosius.
- (iv) Äldre nordiska: Rimbertus, Saxo grammaticus och Rimkrönikorna; och
- (v) Samtida nordiska: Dijkman, Burman och Dalin, m.fl.

Dessa fyra grupper tillmätts i stort samma vikt och med för tiden typisk metod underbyggs varje eget påstående med en så stor ansamling citat som möjligt. Hos Ödman finns påfallande många hänvisningar till Jesuitisk sextonhundratalsstradition, främst Charles du Fresne (du Cange) och Pierre Daniel Huet. Detta bör inte förvåna någon utan är endast

---

56 I Bibliothèque Royale de Belgique återfinns den i Fétis musiksamlingar (3.455). Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek: 8 H Suec 16/11; National Library of Scotland: 189 65 00124. Dessutom finns flera exemplar i omlopp på antikvariat och i privat ägo.

57 Bibliothèque nationale, Paris: YL-79. British Library: 296.I.17.(3) – artikelförfattaren står i evig tack-samhetsskuld till Emma Long vid avdelningen Rare Books and Music för hennes hjälp med proveniensbestämning av detta exemplar. Det är värt att notera att British Library också har ett exemplar av den ovan nämnda Celsius den yngre-avhandling som Medén försvarade 1751 (295.k.7).

58 S:t Blasien, 1776 respektive 1777–1779. Gerberts enorma samling avskrifter förstördes tyvärr när St Blasien-klostret brann 1768, så denna koppling kan aldrig bekräftas bortom spekulationsstadiet.

59 Undantagen är få, exempelvis Matthesons publikationer – man bör beakta att artikeln om Burman i *Ehren-pforte* är mer omfattande än till exempel de om Johann Adam Reincken och Johann Gottfried Walther. Walthers eget *Musikalisches Lexikon* (Leipzig: Deer, 1732) är en annan kontinental källa som ofta åberopas i de svenska sjuttonhundratalsavhandlingarna.

vittnesbörd om dessa författares dominans inom klassiskt och orientaliskt språkstudium även i denna tid. I *De choro* bygger många ställningstaganden, som vi sett, i stor utsträckning på vad som tidigare ådagalagts av Vossius. När man ser vilka källor som åberopas i avhandlingarna bör man ta i beaktande hur stor skillnaden i universitetens biblioteksbestånd var vid denna tid. Greifswald, enligt en beräkning av Seth, lär ha omfattat c:a 5 300 volymer 1747. Lund och Åbo verkar ha hållit liknande bestånd, medan Uppsala universitetsbibliotek redan år 1700 uppskattas ha förfogat över c:a 30 000 band.⁶⁰ Detta var de stora privatbibliotekens tidsålder och i de fall respondenten skrev avhandlingen själv, hade han troligen nytta av sin præsidents samlingar och kontakter.

SLUTET PÅ EN TRADITIONSLINJE, OCH BÖRJAN PÅ VAD SOM KAN KALLAS 'VÅR EGEN'

Som synes är de tre avhandlingar som behandlats här på många sätt helt avskilda från det senare sjuttonhundratalets litteratur av encyklopediska musikläroböcker där det tydligaste exemplet är Abraham Abrahamsson Hülphers, Sveriges kanske mest bekante *gentleman-scholar* (även om han som industrialist enligt strikt definition inte var *gentleman*).⁶¹ Denna nyare tradition sammanföll med bildandet av sällskap som *Utile Dulci* (1766, med en litterär och en musikalisk ”*aeropag*”) och Kungliga musikaliska akademien (1771). Till den förra vann Hülphers tillträde, medan han sin uppenbara avsikt till trots aldrig blev ledamot av den senare. Historiografin över den svenska musikens teori och praxis under sjuttonhundratalet har dragits med problemet att man alltför ensidigt behandlat den gustavianska perioden, till vilken den så kallade ’frihetstiden’ upplevts som ett slags förperiod, och för vilkens vidkommande Norlind, Wretblad och Nyblom främst fokuserat på det som Hülphers kallar ”politisk musik”: den profana musiken (främst Romans och Uttinis).⁶² Norlind höll Hülphers för ”den svenska musikforskningens fader”, intet anande att han själv senare skulle komma att kallas just detta.⁶³ Trots att någon sådan gestalt varken med lätthet eller rättvisa kan utses kommer troligen denna faderslängtan att leda till liknande utnämningar även i framtiden. Prins Gustav själv kom ju att skrivas in i historien som en vetenskapernas och konsternas konung – var det i försök att blidka sin starkt Paristillvända mor Lovisa Ulrika, eller av egen övertygelse, som prinsen skrev till henne att prästerskapet var det stånd som ”mest har skadat mänsklighetens lycka och förnuftets framsteg.”⁶⁴ Åtminstone *Utile Dulci* var dessutom starkt färgat av tidens ordensväsende,

---

60 Se Dahl, 1931, 194–197, 294 och Seth, 1952. Dessa siffror kan jämföras med Göttingens c:a 120 000 band vid samma tid (Dahl, 19).

61 Hülphers, 1773.

62 Ett typiskt exempel på den organiska historiesynen ges av Nyblom: ”Detta rika fält för musikforskning har även frestat mig att gå till urkunderna och få ytterligare ljus kastat över de personligheter och deras verksamhet, som voro förelöpare till vår Musikaliska Akademi.” (1921, 93).

63 Norlind, 1937, 18.

64 Citerad (i egen översättning, får man förmoda) av Lindroth, 1978, 507.

och det framgår klart av sällskapet protokoll att universitetstraditionens äldre bildning förknippades med oupplysta ”barbarer”.⁶⁵ Det står klart att den av Mattheson prisade musikteori som odlades av svenska teologer ej stod högt i kurs i det tidevarv som kom att kallas gustavianskt. Att försöka vinna inträde i Stockholmssällskapen med en avhandling av det slag vi sett här var ett företag som ingen ens försökte. Lagerbring blev visserligen invald i Lovisa Ulrikas kortlivade akademi (sedermera återbildad som Vitterhetsakademien), men då för sin folknyttiga svenska historia.⁶⁶ De ofrälse studenternas enda framtidsväg var den av Lovisa Ulrika så föraktade ”*qui ne crachent que du grec et du latin*” – de var själva innebilden för allt det som förlöjligades i drottningens kalottsällskap och i Dalins skrifter.⁶⁷ Dock kunde de emellertid då också, liksom Flodmarck, avancera från bonde till professor på denna enda väg.

Den pragmatiska vetenskapssynen, med hushållningsvetenskapen (ekonomin) och de den underställda naturlärorna, juridiken och medicinen, kom att utgöra nytt bildningsideal vid svenska lärosäten. Ställd mot dessa discipliner fick den tidigare högt aktade teologiska, filosofiska och historiska bildningen en ställning som var obetydligt starkare än den har i vår tid. Musikens samhälleliga tillämpning betonades på ett sätt som inte gav utrymme för lärd spekulation av dess struktur och väsen medan dess historia endast var intressant om den kunde populariseras i topografins form, som hos Hülphers – ironiskt nog var annars denne författares meddelare i regel kyrkomän av Medéns och Ödmans typ, i synnerhet i den sista organologiska delen av *Historisk afhandling*.⁶⁸ Den stora skillnaden, för det rör sig verkligen om en sådan, mellan Ödmans och Hülphers musikhistorieskrivning är främst att den förra är isolatorisk-kritisk medan den senare är centripetal: Ödman, liksom Flodmarck, återger information från vitt skilda källor undersökta var för sig och endast sammanförda när detta ansetts fruktsamt, eller åtminstone rimligt – Juval behandlas på samma villkor som den fortfarande levande Roman, men jämförs inte med denne, utan med den mytologiske Apollo, uppfattad som mer närstående i kronologi och kultursfär. Hülphers beskriver, liksom Charles Burney och i viss (men mycket mindre) utsträckning även John Hawkins, ett förlopp som började med Juval och ledde, via utveckling och nya landvinningar till Roman. Författaren av denna artikel har med Ödmans modell dialektiskt försökt behandla den häpnadsväckande bildningklyftan mellan de perioder som ungefärligen sammanfaller med tiden före och efter Gustav III:s statskupp 1772. Kanske kan tjugohundratalets musikforskning behandla den tidigare perioden med ett intresse motsvarande det som nittonhundratalets forskare visade den senare?

---

65 Kungliga biblioteket *Utile Dulci* Vo. 41.

66 *Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser som förmodeligen kunna gifwa lius i swänska historien* (Lund: Berling [i tre delar], 1749–1758).

67 Drottningens brev av den 5/8 1746, återgivet i Arnheim I: 299.

68 I Västerås CB2 finns stora delar av Hülphers korrespondens bevarad, däribland några brev från Lagerbring. Medén nämns, som tidigare påpekats, av Hülphers i ett annat sammanhang.

KÄLLOR

Uppsala universitetsbibliotek:

Kansliets arkiv B1 b:15 (Filosofiska fakultetens memorial, utan exakt datering, 1721).

Handschrift R 324 (Avskrifter av Petrus Lagerlöfs metrikundervisning).

Leufsta bruk saml. MS 36 (Koralbok, troligen andra halvan av 1700-talet).

Västerås stadsbibliotek:

Hülphers samlingar: Handschrift CB 2

Riksarkivet:

Presteståndets arkiv K. 170–172 (Bl. a. diskussion om nya koralförslag).

Kungliga biblioteket:

Utile dulci:s arkiv Vo 41

S.120 (Koralbok kopierad efter Zellbell).

S.121 (Koralbok kopierad efter Zellbell).

Statens musikbibliotek:

Koralhds A 1 (Koraltabulatur av Ferdinand Zellbell).

Koralhds A 4 (Koralbok kopierad av Erik Högberg eller? Brick , 1736).

Koralhds A 17 (Koralbok kopierad av F.[erdinand] Z.[ellbell], 1754).

Koralhds A 20 (Koralbok kopierad av Carl Forsberg, 1752).

Linköpings stiftsbibliotek:

Handschrift B130 (Bl. a. diskussion om nya koralförslag).

Skara stiftsbibliotek:

Knösiska samlingen 54 C (Gratulationsskrift till Anna Helena Odhelia, av Pehr Flodmarck, 1799).

LITTERATUR

Album studiosorum academiae Aboensis I: 1640-1740, red. V. Lagus (Helsingfors: [Svenska Litteratursällskapet i Finland], 1891).

Arnheim, Fritz: *Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrich des Grossen: ungedruckte Briefe an Mitgleider des Preussischen Königshausen* I, 1729–1746 (Gotha: Perthes, 1909).

Askmark, Ragnar: 'Disputationer i Lund för tvåhundra år sedan', *Berlingska boktryckeriet 1745–1945: blad ur dess historia* (Lund: Berling, 1945), 108–126.

[Lager]Bring, Sven: Yttrande till kungliga uppfostringskommissionen [13/10 1750], *Skrifter och bref*, red. L. Weibull (Lund: Berling, 1907), 72–84.

[Lager]Bring, Sven: Memorial till universitetskansler [29/4 1754], *Skrifter och bref*, red. L. Weibull (Lund: Berling, 1907), 85–88.

- Lagerbring, Sven: *Swea rikets historia ifrån de äldsta tider til de närvarande* (Stockholm: Stolpe, 1769–1783).
- Broman, Sten: *Den svenska musikforskningen 1750–1900* (Diss. Lund, 1927: Gleerup).
- Bucht, Gösta: 'Härnösands läroverksbibliotek', *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* VII (1920), 19–32.
- Consistorii academici Aboensis* [Filosofiska fakultetens protokoll] XIV: 1738–1742 (Helsingfors universitet, 1966).
- Dahl, Svend: *Bibliotekshandbok II : Bibliotekshistoria [och] bibliografi* (övers.), red. S. E. Bring (Stockholm: Gebers, 1931).
- Flodmarck, Pehr: *Specimen academicum de choro* (Uppsala, 1751. *præses*: Hydrén, Lars).
- Fryklund, Daniel: 'Musikbibliografiska anteckningar', *Svensk tidskrift för musikforskning* X (1928), 158–203.
- Göransson, Harald: 'Det gåtfulla 1700-talet. Studier kring upplysningstidens svenska koralrevolution', *Svensk tidskrift för musikforskning* LXXXI (1999), 11–30.
- Hülphers (Abrahamsson), Abraham: *Historisk afhandling om musik och instrumenter* (Västerås: Horn, 1773).
- Hülphers (Abrahamsson), Abraham: *Samlingar til en beskrifning öfwer ... Ångermanland* (Västerås: Horn, 1780).
- Ihalainen, Pasi: *Protestant Nations Redefined: Changing Perceptions of National Identity in the Rhetoric of the English, Dutch and Swedish Public Churches 1685–1722* (Leiden och Boston: Brill, 2005).
- Kyrkiolag och ordning som ... Carl then elofte ... år 1686 hafwer låtit författa* [Ny utgåva med tillägg t.o.m. 1845], red. G. Thulin (Svenska kyrkans diakonistyrelse och *Pro fide et christianismo*, 1936).
- Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria III: Frihetstiden* (Stockholm: Norstedt, 1978).
- Lundahl, Christian: *En läroplansteknisk och läroplanshistorisk analys av kunskapsbedömning i Sveriges första läroverksstadgar 1561–1724* (föredrag vid svenska historikermötet i Uppsala 22–24 April 2005 och tillgänglig på Internet: <http://www.hist.uu.se/historikermote05/program/utbhistoria/p37lundahl.pdf>).
- Mattheson, Johann: *Grundlage einer Ehren-pforte, woran der Tüchtigsten Capellmeister, Componisten, Musikgelehrten Tonkünstler ... erscheinen sollen* (Hamburg, 1740).
- Medén, Sacharias Lars: *Ratione metricam cantuum in ecclesia patria* (Diss. Uppsala: Höjer 1758. *præses*: Hydrén Lars).
- Moberg, Carl-Allan: 'Musik und Musikwissenschaft an den swedischen Universitäten II', *Mitteilungen der internationalen Gesellschaft für Musikwissenschaft* II/1 (1930), 10–26.
- Morin, Gösta: 'Bidrag till kännedom om 1700-talets svenska koralboksarbete', *Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv* VIII (1933), 116–125.
- Norlind, Tobias: 'Abraham Abrahamsson Hülphers och frihetstidens musikliv', *Svensk tidskrift för musikforskning* XIX/1 (1937), 16–64.
- Norlind, Tobias: *Svensk musikhistoria* (Gleerup: Lund, 1901).
- Nyblom, Holger: 'Per Brant och frihetstidens musikliv', *Svensk tidskrift för musikforskning* III (1921), 93–126.

- Project til en förbättrad och förnyad förordning för scholar och gymnasier* [1760], 'Utdrag utur ... publice handlingar' (Stockholm: Grefing, 1766), 4991–5030.
- Prästeståndets riksdagsprotokoll X: 1740–1741*, red. S. Lundhem (Stockholm: Norstedts, 1994).
- Prästeståndets riksdagsprotokoll XII: 1746–1747*, red. N. Sjöberg (Stockholm: Riksdagsförvaltningen, 2005).
- Ruder, Gustaf: *Anledning til snille-valet, eller ungdomens snille-gåfvors och naturliga böjelsers bepröfvande, val och anförande til the vetenskaper, konster, ämbeten och syslor, med hvilka hvar och en kan väl och beqvämligen tjena Gudi och fäderneslandet* (Stockholm, 1737).
- Seth, Ivar: *Universitet i Greifswald och dess ställning i svensk kulturpolitik 1637–1815* (Diss. Uppsala: Wretmans, 1952).
- Sjöstrand, Wilhelm: *Pedagogikens historia II* (Lund: Gleerup, 1965).
- Strömfeldt, Carl Johan: *Dissertatio politico cura principis circa educationem juventutis* (Diss. Uppsala, 1741. *præses*: Murén, Olaus).
- Sundbärg, Gustav: *Sveriges land och folk: historisk-statistisk handbok på offentligt uppdrag utgifven* (Stockholm: Norstedt, 1901).
- Then svenska psalm-boken medh the sticker som ther til höra ... öfwersedd och nödtorfteligen förbättrad* red. H. Vallerius (Stockholm: Burchard, 1697).
- Topelius, Zacharias: 'Fritänkaren', *Fältskärens berättelser*, femte cykeln [c:a 1860], (Stockholm: Bonniers, 1901), 14–148.
- Uppsala universitets matrikel*, red. A. B. Carlsson (Uppsala: Lundequist, 1919–1925)
- Wahlström, Lydia: 'Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk metrik', *Samlaren XXI* (1900), 1–29.
- Winton, Patrik: *Frihetstidens politiska praktik: nätverk och offentlighet 1746–1766* (Diss. Uppsala, 2006).
- Ödman, Jonas: *Dissertatio historico de musica sacra generatim et ecclesiæ sviogothicæ* (Diss. Lund, 1745: Berling. *præses*: [Lager]Bring, Sven).

MUSIK I SVERIGE

Dokument och förteckningar

Statens musikbiblioteks skriftserie innehåller bibliografier, kataloger och andra förteckningar samt dokumentära utgåvor eller studier med tonvikt på att presentera källmaterial. Serien startades 1969 som ett samarbete mellan dåvarande Svenskt musikhistoriskt arkiv och Svenska samfundet för musikforskning. Från och med vol. 7 (1994) utges den av Statens musikbibliotek genom Arkiv- och dokumentations-avdelningen (till 2003 Dokumentationsenheten SMA).

- 1 *Hülphers, A. A:sson*, Historisk afhandling om musik och instrumenter. Westerås 1773.
Faksimilutgåva med inledning av Thorild Lindgren. 1969. Pris: 159:-
- 2 *Ruuth, Gustaf*, Katalog över äldre musikalier i Per Brahegymnasiet i Jönköping. 1971. Gratis
- 3 *Helmer, Axel*, Svensk solosång 1850-1890.
  1. En genrehistorisk studie. 1972.
  2. Sångförteckning. 1972. (Mit einer deutschen Zusammenfassung). Pris: 127:-
- 4 *Leux-Henschen, Irmgard*, Joseph Martin Kraus in seinen Briefen. 1978.
Utg. Av Svenska samfundet för musikforskning/Ed. Reimers.
- 5 *Rudén, Jan Olof*, Music in tablature. 1981. Pris: 165:-
- 6 *Henrysson, Harald*, A Jussi Björling Phonography. 2nd Edition, 1993. (Reviderad och utökad upplaga). Pris: 300:-
- 7 *Holm, Anna Lena*, Tematisk förteckning över J. H. Romans vokalmusik. Stockholm 1994.
Pris: 350 :-, utg. av Musikaliska akademiens bibliotek.
- 8 *Gasparini, Francesco*, En uti Harmoni öfvad på Clav-Cymbal (översatt av J.H. Roman, vetenskapligt bearbetat av Kathleen K. Hansell, Martin Tegen och Eva Nordenfeldt). 1994.
Pris: 265:-
- 9 *Lomnäs, Bonnie & Erling*, Stiftelsen Musikkulturens främjande. Catalogue of music manuscripts. 1995. Pris: 212:-
- 10 *Jonsson, Leif*, Offentlig musik i Uppsala 1747-1854. Från representativ till borgerlig konsert. 1998. OBS! Denna utgåva prissänkt p.g.a. sämre tryckning och limning! Pris: 240:-
- 11 *Lomnäs, Bonnie*, Stiftelsen Musikkulturens främjande. Catalogue of letters and other documents. 1999. Pris: 212:- Paketpris nr 9 + 11 350:-
- 12 *Bengtsson, Britta*, 1751 års män. Anteckningar om amatörer och hovkapellister vid ”Kongl. Begravnings och Kongl. Krönings Musiquerne år 1751”. 2001. Pris: 212:-

Samtliga priser inklusive moms. Vid försändelse tillkommer porto.

Du kan också beställa direkt på vår hemsida – [klicka här!](#)